

2018 YILINDA NASIL BİR İRAN?

ANKASAM

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi

COPYRIGHT © 2018

Bu yayının tüm hakları Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'ne (ANKASAM) aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek yapılacak makul alıntılar dışında ANKASAM'ın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu çalışmada yer alan görüş ve değerlendirmeler yazarına ait olup, kurumsal olarak ANKASAM'ın resmi görüşünü yansıtmaz.

PARA İLE SATILAMAZ.

Yayın No: 32

Rapor No: 8

Birinci Baskı - 2018

Tasarım: Sami BURGAZ

Dizgi: Sami BURGAZ

ANKASAM | ANKARA KRİZ VE SİYASET ARAŐTIRMALARI MERKEZİ

ankaya Mahallesi, Cemal Nadir Sokak, No: 20,
06880, ankaya – Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 474 00 46

Faks: +90 312 474 00 45

E-posta: info@ankasam.org

2018 YILINDA NASIL BİR İRAN?

Firas ELİAS

**Rapor No: 8
Mart 2018**

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
DEAŞ	Devlet'ül Irak veş Şam
EIKO	İmamın Emirlerini Yürütme Kurumu
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
HMÖ	Halkın Mücahitleri Örgütü
HRW	İnsan Hakları İzleme Örgütü
IAEA	Uluslararası Atom Enerji Kurumu
IKBY	Irak Kürt Bölgesel Yönetim
IKRF	İmam Humeyni Yardım Vakfı
IISS	Uluslararası Stratejik Araştırma Enstitüsü
KİK	Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
P5+1	ABD, Çin, Rusya, Fransa, İngiltere ve Almanya
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
PYD	Demokratik Birlik Partisi
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
THAAD	Bölge Yüksek İrtifa Hava Savunması
YPG	Halkçı Koruma Birlikleri

İÇİNDEKİLER

TAKDİM | 7

ÖZET | 9

GİRİŞ | 11

1. İRAN'IN SİYASİ-TOPLUMSAL-ASKERİ VE EKONOMİK YAPISI | 14

1.1. Siyasi Durum	14
1.2. Toplumsal Yapı	19
1.2.1. İdamlar	22
1.2.2. Yoksulluk ve İşsizlik	22
1.2.3. Uyuşturucu Bağımlılığı	22
1.2.4. Eğitim Sisteminde Sorunlar	23
1.3. Ekonomik Durum	24
1.4. Askeri Güç ve Güvenlik Ortamı	26

2. İRAN'I ETKİLEYEN BÖLGESEL VE ULUSLARARASI ÇEVRE | 32

2.1. ABD'nin Yeni Yönetimi	32
2.2. Suudi Arabistan'ın Bölgesel Rolünün Artması	35

3. İRAN'IN İMAJİ | 40

4. İRAN'IN MİLLİ GÜVENLİĞİ | 44

4.1. Balistik Füze Programı Sorunu

49

5. SOÇİ ZİRVESİ SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER | 54

6. 2018 YILINDA İRAN | 56

6.1. Mevcut Durumun Devam Etmesi

56

6.2. İran'ın Vekalet Savaşları

57

6.3. İran'ın Sınırlandırılması

58

6.4. İran Nüfuz Alanının Belirlenmesi

58

7. ÖNERİLER | 60

SONUÇ | 62

KAYNAKÇA | 65

YAZAR HAKKINDA | 71

TAKDİM

Ortadoğu bölgesinde stratejik bir konuma sahip olan İnan, tarih boyunca olduğu gibi bugün de etkili politikalar geliştirmeye çalışmaktadır. Tarihsel perspektiften bakıldığında Tahran'ın diğer güçlerle olan ilişisindeki istikrarsızlığı açıkça görülecektir. Zira İnan'ın bilhassa bölgesel aktörlerle olan ilişkisi, çıkara dayalı olarak şüphelerle donatılmıştır. Halihazırda bölgesel bir güç olarak projeler geliştiren İnan, küresel güçler tarafından ikinci derece bir aktör olarak sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. Tüm yaptırımlara rağmen bölgesel projelerde taraf olmak isteyen ve kendi projesini ileri süren Tahran Hükümeti, küresel güçlerin üzerinde çalıştığı coğrafyada önemli bir nüfuza sahip olmayı hedeflemektedir ki bu doğrultuda yürüttüğü projeler üzerinde tartışmalar devam etmektedir.

Tahran yönetiminin bölgesel yaklaşımı coğrafyanın en karmaşık stratejisi olarak nitelendirilmektedir. Öyle ki söz konusu stratejiler; ülkedeki mevcut siyasal sisteme dayanan birçok yeni anlayış, yöntem ve siyaseti beraberinde getirmektedir. Bu yeni unsurların ise İslamiyet ve Fars milliyetçiliği sentezinden doğduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda İnan'ın Ortadoğu diyalektiği bağlamında pragmatik-muhafazakâr bir siyaset benimsediği gözlemlenmektedir. Bölgesel stratejisine hizmet edecek bir konjonktür yaratmak adına Tahran'ın sureta diğer devletlerin egemenliğine saygı gösterirken, askeri bağlamda devlet dışı grupları kullanarak söz konusu devletlerin iç işlerine müdahale ettiği tespit edilmiştir. Hatta daha da ileri giderek kendisiyle aynı ideolojiyi benimsemeyen grupları dahi İnan çıkarına hizmet edecek şekilde konumlandırmıştır. Bu sayede İnan, Ortadoğu stratejisini çelişkiler üzerinden yürütme yeteneğine sahip olmuştur.

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmalar Merkezi (ANKASAM) tarafından hazırlanan bu rapor son dönemlerde yaşanan gelişmeler doğrultusunda, İnan'ın konumuna, bölgede devam eden krizlere ve çatışmalara açıklık getirmeyi amaçlamıştır. Tüm bu unsurlar çerçevesinde, İnan'ın bölgesel ve uluslararası siyasetinin 2018 yılına yansımaları öngörölmeye çalışılmıştır.

ANKASAM “2018 Yılında Nasıl Bir İnan?” adlı raporunu okurlarının beğenisine sunarken, bölgede ve uluslararası arenadaki gelişmelere ilişkin çalışmalarını sürdürecektir.

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL
ANKASAM Başkanı

ÖZET

İran'ın 2018 yılında ulusal ve uluslararası meseleler bağlamında büyük problemlerle karşılaşacağı düşünülmektedir. Özellikle de hükümet ekonomik, politik, sosyal ve güvenlik alanlarında sorunlarla karşı karşıya kalacaktır. Ayrıca İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin nükleer anlaşmayla ülkeyi ekonomik durgunluktan kurtaracağı yönünde verdiği sözlerin içi boş kalmıştır. Bu durum 2017 yılının son günlerinde gerçekleşen protestolarla ayyuka çıkmıştır. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) nükleer anlaşmanın önüne birtakım engeller koyması, İran ekonomisini zora sokmaktadır.

Uluslararası baskılara ek olarak İran'ın karşısına bölgesel güçlükler de çıkmaktadır. Örneğin; Suudi Arabistan'ın Ortadoğu'da oynadığı rol, Türkiye'nin Suriye güvenliği bağlamındaki etkin nüfuzu, İsrail tehditlerinin üst düzeye çıkması ve Devlet'ül Irak ve Şam'ın (DEAŞ) Afganistan üzerinden Orta Asya'da faaliyet göstermesi gibi hususlar, İran'ın 2018 yılında politik, askeri, güvenlik ve ekonomik anlamda yaşayacağı durumların netlik kazanmasına engel teşkil etmektedir.

Genel olarak 2018 yılı planların yörünge değiştirmesine sebep olsa da İran kendini kurma yönünde çaba göstermeye devam edecektir. Suriye'nin yeniden inşa sürecinde Rusya ile rekabet halinde olan İran, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın Tahran'ın hamlelerine İsrail'den gelebilecek cevap bağlamındaki korkusu nedeniyle olumsuz etkilenebilir. İran, Batı ile yeni müzakereler yapmayabilir. Nitekim ABD nükleer anlaşma konusunda İran'a zorluk çıkarmaktadır. Buna ek olarak Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, İran'ın bölgedeki etkisi ve savunma yeteneğini genişletmenin ülke güvenliğini sağlamanın tek yolu olduğuna inanmaktadır. Son yıllarda görüldüğü üzere Tahran Hükümeti güvenlik harcamalarını aksine arttırmıştır. Bu nedenle İran'ın bölgedeki etkisini arttırmaya devam etmesi beklenmektedir.

Tahran, “İran Baharı”nın gelişini engellemek için devletin mevcut siyasi sistemi ve onun sağlam sütunlarını yıkmakla tehdit etmiştir. Ayrıca İran siyasi arenasında, özellikle İran eski Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad ile Dini Rehber ya da Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) ile Cumhurbaşkanı Ruhani arasında yaşanan krizler göz önüne alınırsa İran’ın önemli kentlerinde meydana gelen gösterilere özel bir hassasiyet gösterilmesi gerektiğini anlaşılacaktır.

GİRİŞ

Askeri ve siyasi bir ağırlığa sahip olan İran; tarihi, ekonomisi ve jeopolitiğiyle, bölgenin önemli aktörlerinden biridir. Ülkenin elindeki bu imkânlar, Ortadoğu'daki etkinliğini artırmasına hizmet ederken, gelecek dönemlerde de önemli bir bölgesel güç olarak var olabilmesine katkı sağlayan birçok yumuşak güç faktörlerinin varlığından da söz edilebilir. İran'ın potansiyeli incelendiğinde, bölgesel sorunlara müdahalesini kolaylaştıran birçok stratejik unsura sahip olduğu anlaşılacaktır ki bu durum, jeopolitik çalışmalarında da kendisini göstermiştir. Nitekim Doğu Asya ülkeleri ile Batı ülkeleri arasında bir köprü vazifesi üstlenen İran'ın, sıcak denizlere kolayca ulaşabildiği ve Spykman Teorisi'nde de stratejik bir konuma sahip olduğu gözlemlenmektedir. Tüm bu hususlara ek olarak söz konusu ülkenin sahip olduğu siyasi ve stratejik miras da bölgesel olaylardaki etkinliğini artırmıştır.

Bu çerçevede çalışma, İran'ın Ortadoğu'daki konumu, bölgesel düzenin yapılanması ve aldığı aktif rolün tanımlanması amacıyla hazırlanmıştır. Raporumuz, Tahran'ın 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra üstlendiği rolünün ve uluslararası alandaki öneminin açıklanmasının gerekliliğinden yola çıkılarak kaleme alınmıştır. İran'ın stratejik tavrının doğrudan veya dolaylı bir şekilde bölgesel düzeni etkilemesi ise küresel değişimle ilişkilendirilmektedir. Devletin bölgedeki stratejisiyle büyük güçlerin yaklaşımı arasında kurulan bağ bu kapsamda değerlendirilmelidir. İran siyasi, ekonomik, askeri ve güvenlik anlamında yürüttüğu faaliyetlerle bölgenin en etkin devletleri arasında yer almaktadır. Diğer yandan İran'ın bölgede uyguladığı projenin, yayılcılık üzerine kurulu olduğunu ve Irak'ın bu amaç doğrultusunda merkez üs olarak kullanıldığını belirtmek gerekir. Tahran, bu projesini gerçekleştirmek için öncelikli olarak Irak Şiilerini kontrol etmeye çalışarak, diğer ülkelere yayılma yönünde faaliyetler sürdürmektedir.

Yukarıda belirtilen hususlar bağlamında İran'ın bölgedeki stratejisini etkileyen unsurlar şu şekilde sınıflandırılabilir:

Ulusal Çerçeve

- Ulusal uyumsuzluk tartışmaları.
- Ekonomik ve toplumsal sorunlar.
- İdari ve mali yolsuzluklar.
- İran siyasi güçleri arasındaki çatışma ve bunun dış politikaya yansımaları.
- Ortadoğu'ya sürekli müdahale edilmesinin bir sonucu olan askeri kapasitenin mevcut durumu.
- Kişisel özgürlükler, insan hakları ve yapılan baskılar.

Bölgesel Bağlamda

- Ortadoğu devletleriyle ilişkiler.
- Suudi Arabistan'ın bölgede artan rolü.
- Bölgedeki mezhep temelli müdahaleler.
- Şii azınlıkların kullanılması.
- Doğalgaz sevkiyatı bağlamında vuku bulan rekabet.
- İran'ın milli güvenlik sınırlamaları.
- ABD yeni bölgesel stratejisi.

Uluslararası Bağlamda

- ABD'yle yaşanan çatışmalar veya benzerlikler.
- İran'ın nükleer ve balistik füze programları.
- Rusya'yla yapılan ittifaklar.

İran'ın stratejik planlamalarında büyük bir değişim yaşanmaktadır. Daha önce halkları sadece devrime davet etmekle yetinen İran rejimi, zamanla bölge ülkelerine müdahalelerde bulunmaya başlamıştır. Bu kapsamda Tahran, bölge ülkelerindeki azınlıkları desteklemek suretiyle, siyasi anlamda stratejik konumlara gelmeleri için çabalamaktadır. İran'ın Irak ve Ortadoğu bölgesinde izlediği stratejinin genel çerçevesi aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Sert veya yumuşak güç unsurları vasıtasıyla İran devrimini ihraç etmek.
- İran devrimine evrensel bir boyut kazandırmak.
- İran mezhepçiliği ile siyasi pragmatizmi aynı anda yürütmek.
- Fars milliyetçiliğiyle "İslamcılık" anlayışına vurgu yapmak.

- Askeri doktrin maddelerini yenilemek. (Bu doktrinin sadece söylemle sınır kalmaması ve bölgesel ya da uluslararası düzeyde vuku bulabilecek tehlikelere karşı çıkılması adına; İran bölgesel rolünü etkinleştirme faaliyetlerine yönelmiştir.)
- İran'ın vizyonunu yansıtmak bağlamında özelde bölgesel, genel anlamda ise uluslararası bir düzen inşa etmek.
- İran'ın siyasi ve mezhepsel nüfuzunun bölgesel güçlerin engeline takılmasına izin vermemek.
- İslam Dünyası'nın uluslararası güç ve gruplarıyla çok yönlü bağlantılar kurarak; ülkenin çıkarları doğrultusunda farklı ilişkiler geliştirmeye odaklanmak.
- Siyasi, istihbari, ekonomik ve dini araçlar vasıtasıyla stratejik etkinlikleri çeşitlendirmek.

1979 yılında yapılan devrimin başarılı olmasının ardından İran, stratejisine bölgesel bir boyut kazandırmaya çalışmıştır. Bu minvalde devrim ihracı prensibi ve Şii azınlıkların güçlendirilmesi, İran stratejisinin önemli unsurları haline gelmiştir. Tahran yönetimi bahse konu olan bu iki faktöre büyük bir ilgi gösterilmektedir. DEAŞ terör örgütünün Irak'ta yaşayan "Şiileri" tehdit etmesine müteakiben İran; Irak ve Suriye gibi Arap ülkelerindeki nüfuzunu güçlendirmiştir. Tüm bunlara bağli olarak İran'ın 2018 yılında bahsedilen unsurlardan mutlaka etkileneceği söylenebilir.

1. İRAN'IN SİYASİ-TOPLUMSAL-ASKERİ VE EKONOMİK YAPISI

Ülkelerin iç meseleleri, dış politikalarını etkilemekte ve genellikle ülke dışındaki faaliyetlerinin temellerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Tahran'ın karar alma sürecini etkileyen faktörlerin en önemlileri aşağıda sıralanmıştır:

1.1. Siyasi Durum

İran'ın bölgesel politikası, dünya kamuoyunda tartışma konusu olmuştur. Monarşi döneminde de tartışma konusu olan strateji, 1979 yılında meydana gelen devrim sonrasında ülkede ortaya çıkan siyasi sistemle, kafalardaki soru işaretini artırmıştır. Devrim öncesi dönemde 60 yıl boyunca tartışmaların muhatabı olan monarşi rejiminin İsrail ve ABD'yle kurduğu güçlü ilişkilerden dolayı İran, bölgede jandarma rolü üstlenmiştir. Devletin bu ilişkilerinin bir sonucu olarak, ülkede 1963 yılından itibaren halk ayaklanmaları yayılmaya başlamıştır. İran'ın bölgedeki bu rolünden en çok yararlanan devletler ise ABD ve İsrail olmuştur.¹

1979 yılı sonrasında İran, eşi benzeri olmayan, özel bir siyasal sistem altında yönetilmeye başlamıştır. Velayet-i Fakih sistemi olarak bilinen İran yönetim şekli, İslami prensiplerle demokrasi değerleri arasında bir uyum sağlamaya çalışmaktadır. Başka bir ifadeyle İran, değerlerini On İki İmam Şiiliği inancı doğrultusunda yansıtarak, yönetim ve iktidarı Velayet-i Fakih'e bırakmaktadır. Diğer yandan bu sistemin; halkın siyasi otoriteye

1 Mahcub el-Zuveyri, "Hudud el-Devrul Aklimi el-İrani: Tumuhut ve Maharır (İran'ın Bölgesel Rolünün Sınırları: Hayaller ve Riskler)", *Al Jazeera Araştırma Merkezi*, 16 Nisan 2013, <https://goo.gl/nza2cR>, (Erişim Tarihi: 26.09.2017).

katılım göstermesi ve kendi görüşünü seçimlerle ortaya koymasıyla, siyasi özgürlüklere saygı duyulması gibi değerler üzerine oturtulduğu öne sürülmektedir.²

On İki İmam Şiiliği üzerine kurulu olan İran stratejisi, devrim ideolojisinin bir parçasıdır ki Tahran yönetiminin siyasi tavrının temelini de bu ideoloji oluşturmaktadır. Tüm bunlardan hareketle devlet, yayılma stratejisi ve devrim ihracı prensibini benimsemiştir. Dolayısıyla devrim ihracı ve İslami birlik söylemlerinin İran Dini Lideri Musavi Ruhullah Humeyni tarafından sürekli tekrarlandığı görülmektedir. İran'ın siyasi düşüncesine göre İslam birliğinin inşası adına, atılması gereken ilk adım İslami hükümetin kurulmasının elzem olduğunun anlatılmasıdır. İran rejiminin perspektifine göre dini söylemlerin kullanılması; İslam Dünyası'nda birliğin sağlanması ve düşmanlara karşı zafer kazanılması anlamında en uygun yöntemdir. Bu bağlamda Sünni-Şii tartışmasını tırmandıran hususlardan biri de Tahran'ın siyasi söylemindeki; İslam Dünyası'nın Velayet-i Fakih anlayışı altında birleştirilmesi yönündeki çağrılardır. Nitekim Velayet-i Fakih anlayışı, bünyesinde Sünni-Şii anlaşmazlığı barındırmaktadır. Ayrıca devletin "İslam Birliği" söylemi; bölgedeki yayılcı faaliyetlerini temellendirme girişimi ve rejimin diğer ülkelere ihraç edilmesi bağlamında kullanılan bir araç olarak değerlendirilebilir. Şiiler, İslam Dünyası'nda azınlık olmalarına rağmen İran; dini yaklaşımı nedeniyle dış politikada önemli bir aktör olarak yer almıştır. Bu anlamda Tahran, İslam Dünyası'nın diktatör rejimlerine karşı halkları kıskırtmış ve tek bir Müslüman halk oluşturma hedefi doğrultusunda devrimlere hazırlık yapmıştır.³

Humeyni, İran'ı İslam birliğinin çıkış noktası olarak nitelendirmiş, İslami bir hükümet kurma hedefiyle "devrim ihracı" prensibini benimsenmiştir.⁴ Bu doğrultuda kurulacak olan İslam devletini, evrensel bir İslami birlik oluşturma yönünde atılan ilk adım olarak değerlendirmiştir. Burada dikkat çeken bir diğer husus İslam Dünyası ve mazlum halklara uygulanan zulmün sona erdirilmesidir ki Humeyni'ye göre; İran İslam Devrimi'nin görevlerinden biri de zulme karşı durmak ve mazlumların yanında olmaktadır.⁵

İran'ın izlediği strateji, kendi çıkarlarının bir ürünü olmanın yanı sıra "İslami" yönetimi korumak amacı da taşımaktadır. Bu kapsamda yürütülen politikalar, bazen saldırgan bir tavırla bazen ise pragmatik uygulamalarla gerçekleştirilmiş; İran dış politikası, genel itibarıyla mezhepsel bir çerçeveye oturtulmuştur. Stratejisini temellendirmek isteyen Tahran yönetimi, 1979 yılı itibarıyla ülkenin izole edilmesi nedeniyle ilişkilerini devlet dışı aktörlerle geliştirmeye yönelmiştir. İran'ın devlet dışı grupları destekleme politikası,

2 Settar Cabbar Alavi, "El-Ahzaab vel Tiyyarat el-Siyasiyye fi Cumhuriyye el-İslamiyye el-İraniyye: İtihaatuhu ve Tasiruha fil Hayat el-Siyasiyye (İran İslam Cumhuriyeti'nde Siyasi Parti ve Akımlar: Eğilimler ve Siyasi Sürece Etkileri)", *Arap Birliği Araştırmalar Merkezi*, Sayı: 455, Beyrut 2017, s. 131.

3 Zuveyri, a.g.e.

4 Kadir Ertaç Çelik, "İslam Devrimi Sonrası İran'da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış", *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, Yaz 2016, s. 270.

5 "İran el-İslamiyy: Sirat el-Ecniha Bada el-Sevra (İslami İran: Çatışma Tarafları ve Devrim)", *Middle East*, <http://www.middle-east-online.com/?id=130550>, (Erişim Tarihi: 10.08.2017).

Hamas ve İslami Cihat gibi Sünni grupları da kapsadığı halde; bölgedeki Şii hareketleri kışkırttığı gerekçesiyle komşu ülkelerle büyük gerginlikler yaşamaktadır. Devletin bu eğilimi, devrim ihracı prensibi kapsamında değerlendirilmiş ve Şii grupların desteklemesiyle dış politika anlayışı mezhepsel bir çerçevede şekillenmiştir.⁶

Muhafazakâr kesime ek olarak, henüz ortaya çıkmamış olsa da Humeyni ve onun ardından Dini Lider olan Ali Hamaney'in görüşleri, İran'ın içerisinde bir çatışma ortamı yaratmıştır. Devrime öncülük eden neslin yaşlanması, siyasi değişimler, rejim kanallarının kendi içlerinde yaşadığı anlaşmazlıklar istikrarsızlığa neden olmuştur. Nitekim İran'ın 5. Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin ifade ettiği reform süreci İran'ın 6. Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad döneminde durma noktasına gelmiştir. Cumhurbaşkanlık makamından uzak olmasına rağmen Ahmedinejad, halk arasında popüler olan bir kişiliktir ve karakteri seçkinlikten ziyade dini bir figür olarak algılanmaktadır. Gremzar şehrinde yaşayan fakir bir ailenin çocuğu olan Ahmedinejad, Tahran'daki yoksullarla temas kurarak işlerini iyi yapanları önemli yerlere getirmiştir. Bu sayede Ahmedinejad'ın ardından iktidara gelen Reformistler, devlet üzerindeki nüfuzlarına güvenmişlerdir.

Hiç şüphesiz İran'ın gelecekteki durumu günümüzdekinden çok farklı olacaktır. Genç nesiller, İran'ın yaşadığı uzun savaş yıllarının ardından, mezhepsel boyutta seyreden ya da siyasi yayılma amacı güden politikalara dahil olmayı reddetmişlerdir. Zira İran'ın sürdürdüğü çatışmalar, herhangi bir ekonomik kazanç sağlamamaktadır. İran'ın 4. Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani'nin bir uzantısı olan reformistler, Ahmedinejad'ın reformist kesim, muhafazakârlar ve ortaya çıkabilecek yeni gruplar arasında çatışma yaşanması muhtemeldir. Nitekim bu kesimlerin herhangi birinin rejimi reddetmesi ya da siyasi nitelikte bir ayaklanma başlatması iç savaşa sebebiyet verebilir. Ayrıca İran toplumu tarafından ihmal edildiği bilinen Arap-Türk-Kürt kesimlerinin olası bir kaos durumunda bağımsızlık arayışına girmesi de ihtimal dahilindedir. Söz konusu faaliyetlerin yürütülmesinde ise özellikle Kürt ve Beluçlar sürece hız kazandırabileceklerdir. Böylesi bir durumda İran, Şii-Sünni çatışmasıyla karşı karşıya kalacaktır. Zira Tahran yönetimi, mezhepsel bir çatışmayı engellemek adına halihazırda Sünnilere baskı uygulamaya devam etmektedir.⁷

Muhafazakârlar ile reformistler arasındaki husumetler başta olmak üzere, İran'da genel bir çatışma ortamının hâkim olduğunu belirtmek gerekir. Söz konusu çatışma unsurları ise şu şekildedir:

- **İç ve dış politika çerçevesinde dini yetkililer ve siyasi liderler.**
- **Siyasi rejim ile insan hakları ve özgürlüklerinin revize edilmesini isteyen halk.**

6 Afshon Ostovar, *Sectarian Dilemmas in Iranian Foreign policy: When Strategy and Identity Politics Collide*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 30 Kasım 2016, s. 20.

7 Halit Azb, "Sıra es-Siyasi fi İran ve Müsekbelihi (Siyasi Çatışma ve Geleceği)", *Alex 24 News*, 15 Mayıs 2017, <https://goo.gl/cw7Wcd>, (Erişim Tarihi: 21.10.2017).

- **Fars kimliğini simgeleyen siyasi sistem ile diğer kimlikler.**
- **Siyasi sürece katılım sağlayan taban ve diğer kesim:** Sürece sınırlı bir tabanın dahil edilmesi, İnan halkının bazı kesimlerinin protesto hareketleri yürütmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda siyasi süreçten mahrum kalan Sünniler de haklarını talep etmek adına protesto hareketlerine girişmiştir.
- **Dış dünyaya açılma politikası ve Humeyni'nin öğretileri.**
- **Hamaney sonrası dönemde dini liderin seçimi sırasında muhafazakâr kesim içinde yaşanan rekabet:** Bu kapsamda Haşimi Rafsancani sonrası dönemde siyasi durumun daha karmaşık bir hal aldığını belirtmek gerekmektedir. Diğer yandan Mecme Teşhis-i Maslahat-i Nizam (Düzenin Maslahatını Teşhis Konseyi) ve Meclis-i Hubregan-i Rehberi (Uzmanlar Konseyi) arasında Hamaney sonrası dönem bağlamında çatışmalar çıkmıştır. Bazı kesimler bu konuya; makamın, mevcut durumunun korunması, simgesel bir vaziyet alması ve liderin doğrudan halk tarafından atanması gibi çözümler getirmiştir.
- **Devrim Muhafızları Ordusu ile Cumhurbaşkanının görüş farklılıkları yaşaması:** Bu çatışmalar sonrasında Cumhurbaşkanı büyük devletlerle yakın ilişkiler kurmaktan çekinmiştir. Zira nükleer program hususunda DMO yetkilileri ile Cumhurbaşkanı'nın yaklaşımları taban tabana zıttır.
- **Siyasi lider ve muhalif isimlerin tutuklanması:** Tutuklamalarla siyasi güçlere sınırlamalar getirilmesi, İnan'da tepkiye yol açmıştır. Mir Hüseyin Musevi ve Mehdi Karrubi gibi muhalif liderler, İnan rejiminin meşruluğuna zarar veren Yeşil Hareketi'ni destekledikleri ve bu gruba katılım gösterdikleri gerekçesiyle ev hapsine mahkûm edilmişlerdir.
- **Hükümet yanlıları ve protestocular arasında çıkan çatışmalar:** Protestoları engellemek ve iç muhalefetin dış güçlerle bağlantılarını kesmek suretiyle Halkın Mücahitleri Örgütü (HMÖ) ve solcu hareketlerin sahip olduğu etkin rol kısıtlanmak istenmiştir.

Yukarıda değinilen hususlara ek olarak İnan siyasal sisteminin; Mehdi'nin zuhuruna kadarki süreçte devletin fakihler tarafından yönetilmesi üzerine kurulu olduğunu belirtmek gerekir. Bu anlayış, fakihleri halk iradesinin vasisi haline getirmiştir. Buna karşın bazı "Şii" içtihatçılar, Mehdi'nin yetkilerinin fakihler tarafından kullanılmasını yetki tecavüzü olarak nitelendirmiştir. Ahmedinejad'ın; başkanlığının İmam Mehdi tarafından mübarek kılındığını ileri sürerek, ülkedeki tüm başarılarını imamın desteğine bağlaması ve konuşmalarını Mehdi'nin zuhuru dileğiyle açması, Mehdilik anlayışının İnan'ın mezhepsel boyutu ve düşünce sistemine ne denli yerleştiğini göstermektedir. İnan'ın genel siyasi düşüncesi, Mehdilik inancına iman etse de siyasi aktörler arasında belli farklılıklar bulunmaktadır. Reformistler ve pragmatik muhafazakârlar, Mehdi'nin zuhurunu beklemeyi bir motivasyon

olarak değerlendirmekte ve devrimle İmam Mehdi arasında herhangi bir bağ bulunmadığını ileri sürmektedir. Ali Hamaney başta olmak üzere muhafazakâr kesim, müçtehitler ve taklit mercilerini içeren diğer akımlar ise Rehberi, İmam Mehdi'nin şeri yardımcısı olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla onlara göre Rehber'in yetkisi mutlaktır. Bu iki akıma ek olarak, muhafazakâr kesimin bünyesinden çıkan bir diğer düşünce şekli de Ahmedinejad ve destekçilerinin, hükümetin İmam Mehdi tarafından desteklenmesine duyduğu inançtır.⁸

Muhafazakâr kesim ile reformistler arasındaki çatışma, rejimin kuruluşundan bugüne dek devam eden bir meseledir. Söz konusu anlaşmazlıklar, din adamlarının kontrolünde, rejime dayandırılarak sürdürülmektedir. Nitekim İran'ın ilk dini lideri olan Humeyni, Şeriat uzmanları üzerinden dini vesayet uygulamıştır. Hasan Ruhani Hükümeti'nin büyük güçlerle mutabakata varmasıyla, Tahran'daki devlet kurumlarını kontrol eden muhafazakâr kesim, antlaşmanın etkilerini sınırlandırmayı hedeflemektedir. İran'ın içinde barınan bir kesim ise ülkenin uluslararası topluma katılmasını engellemeye çalışmaktadır. Devletin dini ve siyasi ayağı olan sağcı kesim, nükleer antlaşmayı, ideolojik ve maddi çıkarlara yönelik ciddi bir tehdit olarak algılamaktadır. Eskisine nazaran daha iyi bir konumda olan reformist kesimin uygulamalarını, Ali Hamaney'den aldıkları destekle önlemek isteyen muhafazakârlar, reformist faaliyetleri baltalamaya yönelmişlerdir. Gözlemciler, İran rejiminin sona ermeyeceğini belirterek; tarafların bir siyasi çözüme varacağını ve zamanla iç dinamiklerdeki değişimin durma noktasına geleceğini belirtmişlerdir. Buna rağmen İran, kendi çıkarlarını gerçekleştirme yönünde mücadele edecek, bu durum Suudi Arabistan gibi bölgesel güçlerin yanı sıra ABD ve Batılı güçlerin menfaatiyle çakışacaktır.⁹

İran politikasının genel işleyişi siyasi sürecin reformistler tarafından kontrol edildiğini göstermektedir. Hasan Ruhani'nin muhafazakâr aday İbrahim Reisi karşısında başkanlık seçimlerini kazanmasının ardından; reformistler, siyasi süreci kontrol altında tutmaya başlamışlardır. DMO ile Besic'in desteğini alan, İran'ın medya ve ordu gücünü neredeyse tamamen kontrol eden muhafazakâr kesim, halk arasındaki popülerliğini yitirmeye başlamıştır ki Ruhani'nin başkanlık seçimlerindeki zaferi de söz konusu durumun bir göstergesidir. Buna karşın "Yeşil Devrim" olarak bilinen hareket, reformist kesimin güçlenmesini sağlamıştır. Toplumun her kesiminden kadın, erkek ve çocuğu bünyesinde barındıran ayaklanma; din adamlarının otoritesini korumak adına Ali Hamaney tarafından sert bir şekilde bastırılmıştır.¹⁰

8 Seniyeh el-Hüseyni, "Muhadadat el-Siyaset vel Hüküm fi İran (İran'da Siyaset ve Hükümeti Belirleyenler)", *Wafa*, 29 Aralık 2014, s. 3, <https://goo.gl/7LkHCU>, (Erişim Tarihi: 04.10.2017).

9 "İran: Sıra Beynel Hamyim vel Sukur (İran: Güvercinler ile Kartallar Arasında Çatışma)", *Sky News Arabia*, <https://goo.gl/7Ef4qL>, (Erişim Tarihi: 12.07.2017).

10 Hiba Abdülaziz, "Müstekbal İran ma Beynel Muhafizin vel İslahiyyin (İran'ın Geleceği Muhafazakâr ve Reformistler Arasındadır)", *Alwafid*, 19 Ağustos 2017, <https://alwafid.org/essay/23688>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

Kuşkusuz Şii mezhebi, İran siyaseti bağlamında oldukça önemli bir yere sahiptir ki dış politikada da bu izler açıkça görülmektedir. Tahranlı yetkililerin ülke dışındaki Şiileri desteklemesi; bu mezhepsel politika bünyesinde değerlendirilebilir. Rejimin pragmatik eğilimleri de göz önünde bulundurulduğunda İran siyasetinin, mezhepsel çerçevede pragmatik bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. Mezhepçiliğin, İran stratejisinin kaçınılmaz temellerinden biri olmasının yanı sıra siyasi pragmatizm de söz konusu ülkenin politikalarında önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹ Başka bir ifadeyle İran, Şiilere karşı mezhep odaklı hareket ederken; Sünni ve diğer topluluklarla olan ilişkilerini pragmatik bir temele oturtmuştur.

Yukarıda belirtilen hususlardan da anlaşıldığı üzere İran'ın siyasi durumu genel olarak Ortadoğudaki, özel olarak Irak'taki stratejisinin yapısını etkilemektedir. İran siyasetinin dinle bezenmesi ve Velayet-i Fakih düşünceleriyle bütünleşmesi; siyasi, askeri ve ekonomik alanları kontrol eden aktörler arasındaki tartışmaların devam etmesi ve bölgenin kontrol altına alınması ve Tahran yönetiminin mezhep temelli politikalar vasıtasıyla pragmatik stratejiler geliştirmesine yol açmıştır. Bu durum, İran'ın bölge ve uluslararası alan kıstasındaki imajını etkilemiş, her iki alanda da baskıya maruz kalmasına neden olmuştur. Buna karşın Tahran mezhepsel politikalarıyla siyasal rejimini garantiye almıştır. Ayrıca siyasi ve ekonomik alandaki nüfuzunu arttırmak suretiyle bölgesel rolünü geliştirmiş ve kendisini Ortadoğuda önemli bir güç konumuna taşımıştır.

1.2. Toplumsal Yapı

Nüfusunun %45'inin 20 yaşın altındaki gençlerden oluşması nedeniyle diğer ülkelerden ayrılan İran; önemli siyasi ve sosyolojik gelişmelere ev sahipliği yapmaktadır. Örneğin; 1979 yılında ülkede gerçekleşen İslam Devrimi'nin ardından İran-İrak Savaşı patlak vermiştir. Daha sonra uygulanan ekonomik yaptırımlar da devletin siyasi ve toplumsal yapısını derinden etkilemiştir. Ayrıca karmaşık etnik, dini ve mezhepsel yapıya sahip olan ülke; çoğunluğunu Farslar oluşturmak üzere Azeri Türkleri, Kürtler, Araplar, Türkmen ve Beluçların da içerisinde bulunduğu altı farklı kimlikten oluşmaktadır.

Diğer birçok ülkede de görüldüğü gibi İran'da da önemli sosyolojik sorunlar yaşanmakta ve halk tarafından yükselen tepkiler nedeniyle zaman zaman zorluklarla mücadele edilmektedir. Birçok uzman karşılaşılan bu problemleri, son otuz yılda uygulanan sosyoekonomik politikaların başarısızlığına bağlayarak izlenen stratejinin değiştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Tüm bunlara rağmen Tahran yönetimi, bu sorunları çözmek yerine üzerini kapatacak tarzda bir politika benimsemiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar oldukça az da olsa sosyologlar, ülkedeki sosyal problemleri su yüzüne çıkaran önemli araştırmalar ortaya koymuştur. Yapılan çalışmalarda daha ziyade İran'da vuku bulan sosyal problemlerin

¹¹ Ostovar, a.g.e., s. 8.

birikerek günümüze kadar uzandığını gösteren veriler ele alınmıştır. Bu veriler kapsamında 2007 yılında yapılan bir araştırmadan edinilen bilgiler; toplumsal sorunların yüzde %81'ini uyuşturucu kullanımının oluşturduğunu, halkın %56,6'sının işsizlikle mücadele ettiğini ve %4,1'inin dul kaldığı için büyük sıkıntılarla boğuştuğunu göstermektedir. Tüm bunlara ek olarak araştırmalarda nüfusun %4'ünün evsiz kaldığına değinilmiştir.¹²

Bahsi geçen bulguların yanı sıra sosyoekonomik projelerin etkinliğini göstermek adına İran'ın toplumsal yapısıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Seyf İlahi'nin ülkedeki toplumsal grupları karşılaştırdığı çalışma bunlardan biridir ve aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:¹³

Farklılıklar

- Su kıtlığı ve hayat koşullarının geniş bir coğrafya nezdinde iyi seyretmemesi.
- Siyasi yönetimin aşırı merkezîyetçi tutumu.
- Etnik grupların siyasal sisteme katılımının sağlanamaması.
- Yenileme süreci içerisinde etnik grupların isteklerinin yerine getirilememesi.
- Etnik temelli siyasetin hâkim olması.
- Etnik gruplar arasında siyasi ve ekonomik eşitsizlik.
- Etnik gruplar arasındaki kişisel gelişim noktasında yapılan ayrımcılık.
- Etnik gruplar arasındaki kalkınma projelerinin dengesizliği.

Benzerlikler

- Dil, mezhep, kültür ve orijin birliği.
- Tarih birliği.
- Ulusal ve kültürel kimlik.
- Dini ve mezhepsel birlik.
- Siyasi fikir birliği.
- Ortak ulusal simgeler.
- Merkezi hükümet.
- Endişe duyulan dış tehlikeler.

Yukarıda ele alınanlar bağlamında Şii mezhebinin; İran toplumunu bir arada tutan en temel faktör olarak karşımıza çıktığını belirtmek gerekir. Tahran yönetimi, meşruiyetini kültürel ve etnik anlamda kabul ettirmiş ve bu sayede aşiret gelenekleri ile etnik temelli eğilimler; dini inanç birliğiyle

12 Fatima Samadi, "Muctema Yenu Biskul Meşakili (İran: Toplumsal Sorunlar Yaşıyor)", *Al-Jazeera Araştırmalar Merkezi*, Doha 2012, s. 2.

13 Karman Şahsuvari, "El-Kavmiyat Fi İran vel Hukuk el-Siyasiye (İranda Etnik Gruplar ve Siyasi Hukukları)", *Doha Araştırmalar Merkezi*, 2012, s. 2.

aşılmıştır. Devrimin ardından devletin kimliği temel olarak şii inancı, tarih ve kültürel birlik üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda rejim, İşlam'ın küreselliği ilkesinden önemli lde yararlanmış, diğer bir bakış açısına göre bu ilkeyi kullanarak ikincil isteklere karşı çıkmıştır. Nitekim bu durumu 1980'li yıllarda Kürtler tarafından çıkarılan ayaklanmalarda görmek mümkündür. Bu süreçte Humeyni, İşlam'ın evrensel nitelikte olduğunu ve etnik gruplar arasında herhangi bir ayırım yapılmadığını ileri sürmüş ve ayaklanmaları bastırmak adına DMO, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere yerleştirilmiştir.

Söz konusu gelişmeler ışığında Tahran rejiminin şii mezhebi üzerine temellendirilmesi, Sünniler ve Bahailer'in dışlanmasına sebep olmuştur. Devrimin ilk yıllarında şii mezhebinin bir parçası olarak kabul edilen ve sayısal olarak oldukça az bir nüfusu temsil eden Bahailer arasından 200 kişi yargılanmış, 600 kişi ise hapsedilmiştir.

Tahran'ın boğuştuğu en büyük sorunlardan biri olan kimlik bunalımı, sanılanın aksine çok daha öncelere dayanmaktadır. Anayasal devrim sürecinde (1905-1909) yerel otoritelere geniş yetkilerin tanınması ngrlmştir. Dolayısıyla Rıza Han, 1925 yılında iktidara geldiğinde ülkenin büyük bir kısmı merkezi hükümetin kontrolü dışındaydı. Buna bağlı olarak şah, okuryazarlık seviyesinin düşüklüğü, dil farklılıkları, idari kontrolün zayıflığı gibi problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Tüm bu sorunların yanı sıra ekonominin daha çok tarıma dayalı olması, toplumun büyük bir kesiminin köy halkından oluştuğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda şah, zor kullanarak yerel otoritelerin gücünü zayıflatmış, din adamlarına verilen yetkileri geri almasına ek olarak kadınların başörtüsüne kadar müdahalede bulunmuştur.¹⁴

Yönetim nezdinde diğerlerine nazaran Fars etnisitesi daha fazla kabul görmüş ve Tahran'da uygulanan rejime, Fars milliyetçiliğinin yanı sıra şii inancı da hâkim olmuştur. Nitekim söz konusu durum toplumsal, kültürel ve edebi alanlarda daha net bir şekilde görmek mümkündür. Daha önce de bahsedildiği üzere şii inancı, bugün ülkede bulunan diğer tüm din ve mezheplere baskın gelmektedir. Buna yönelik olarak halkın %50'sini oluşturan diğer etnik gruplara, kendi dillerinde eğitim görme imkânı verilmemiş, Farsça eğitim dayatılmıştır. Ayrıca eğitim-ğretim programlarında diğer etnik gruplara yönelik olarak yapılan ayrımcılığa, başta film sektörü olmak üzere ritmik sanatlarda da rastlanılmaktadır. Farsların dışında kalan etnik unsurların, film ve dizilerde genellikle olumsuz bir toplumsal öğe olarak sunulması söz konusu algı stratejisine verilebilecek en net örneklerdendir.¹⁵ Etnik gruplar arasında yapılan ayırma ek olarak; ülkede vuku bulan toplumsal sorunlar içerisinde ne çıkan dört başlığa değinilmesinde yarar vardır.

14 "Tekvin İşan el-Irkii (İşan'ın Etnik Yapısı)", *Al Resad*, Sayı: 67, 2009, s. 3, <https://goo.gl/zPRcT5>, (Erişim Tarihi: 25.08.2017).

15 Muhammed bin Sakar el-Salmi, "Kunbula el-Tenvu el-Irki Vel Mezhebi Hel Hiye Ala Veşik el-İnfıcar (Etnik ve Mezhepsel eşitlilik Bombası Patlamak üzere mi?)", *Orient News*, http://www.orient-news.net/ar/news_show/80528, (Erişim Tarihi: 25.08.2017).

1.2.1. İdamlar

Çin'den sonra en fazla idam cezası veren devlet konumundaki İran, 2011 yılında 600 kişiyi infaz etmiştir.¹⁶ Ülkede idamla ilgili hükümlerin birçoğu, uyuşturucu veya benzeri suçlamalar sonucunda verilmektedir. Uluslararası Af Örgütü, yönetim tarafından gerçekleştirilen idamların insan haysiyetine ve uluslararası teamüllere aykırı olduğunu belirtmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (HRW) Ortadoğu departmanı tarafından çıkarılan raporlarda, ülkede uyuşturucu ve alkol kullanan kişilere verilen idam cezasının kaldırılması talep edilmiştir. Bu bağlamda Reyhane Cebbari'nin idamı, uluslararası kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. İdamın engellenmesi adına toplanan 2 bin imzaya ve Birleşmiş Milletler (BM) ile Uluslararası Af Örgütü'nün (UAÖ) uyarılarına rağmen 25 Ekim 2014 tarihinde Cebbari infaz edilmiştir. İnfaz, örgüt tarafından insan hakları tarihine geçen en büyük skandal olarak değerlendirilmiştir.¹⁷

1.2.2. Yoksulluk ve İşsizlik

İşsizlik ve yoksulluk oranında büyük bir artışla karşı karşıya kalan İran ekonomisi, ciddi bir bunalım yaşamaktadır. Bazı veriler artış oranının %50'ye kadar ulaştığı belirtilirken¹⁸; Kasbin ve Sekizinci İmam gibi kuruluşlar iflas ettiklerini açıklamıştır. Binlerce yatırımcı, fon kaybına uğramalarından dolayı devlet kurumları önünde protesto gösterileri düzenlese de fonları iade edilmemiştir. Bunlara ek olarak işçiler, birkaç yıldır maaşlarının gecikmesi veya yeterli olmaması gibi sebeplerden dolayı ülke çapında hükümeti protesto etmektedirler. Düzenin Maslahatını Teşhis Konseyi üyesi Muhammed Rıza Bahoner, 80 milyon nüfusa sahip olan ülkede, 18 milyon kişinin hayatını asgari geçim düzeyinin altında idame ettirmeye çalıştığını belirtmiştir. Bahoner, "Stratejik Görüşmeler Konferansı"nda devrim öncesi dönemde ekonomide gözlemlenen büyümenin ortalama %10,5 olduğunun altını çizerek; devrim sonrasında bu oranın %3'ü aşamadığını ifade etmiştir. Ayrıca enflasyonun Şah döneminde %10'u geçmezken, devrim sonrası süreçte istikrarlı bir şekilde %10'u aştığını belirtmiş, yoksulluğun ülkede korkunç bir seviyeye ulaştığını sözlerine eklemiştir.¹⁹

1.2.3. Uyuşturucu Bağımlılığı

Yoksulluk ve işsizlikle bağlantılı olan uyuşturucu kullanımı, ülkedeki refahın azalmasıyla ters orantılı olarak artış göstermiştir. Yönetimin söz konusu yaygınlaşma karşısında gerekli önlemleri almamasından dolayı,

16 Nur Alvan, "Hayat el-Mucatamayil İrani Minel Dahil: Kuhul Raks ve Esrar ve İdamat (İran Toplumunun Yaşam Tarzı: Alkol, Dans ve İdamlar)", *Awajel Press*, 8 Nisan 2017, <https://goo.gl/irt2FJ>, (Erişim Tarihi: 13.09.2017).

17 Aynı yer.

18 Muhammed Hüseyin, "Devletül Melali Tetaakul... Müsteveyat el-Fukur vel Batala fi İran Gayir Mesbuka (Mollalar Devleti Yavaştan Çürüyor: Yoksulluk ve İşsizlik Oranları)", *The Baghdad Post*, 3 Ağustos 2017, <https://goo.gl/cTXy9P>, (Erişim Tarihi: 23.10.2017).

19 Aynı yer.

toplumda önemli bir yer teşkil eden genç bireyler, bağımlılık yaratan maddelerden kaynaklanan nedenlerle hayatlarını kaybetmektedirler. Ülkede en çok rastlanan uyuşturucu çeşitleri metamfetamin, afyon, eroin ve esrardır. Ekonomik ve toplumsal koşulların bozulmasıyla, söz konusu maddelerin kullanımı; hayatın zor şartlarından kaçış aracı olarak algılandığından, gençler arasında oldukça fazla rağbet görmüş ve oransal olarak artmıştır.²⁰

1.2.4. Eğitim Sisteminde Sorunlar

Eğitim alanında görev yapan yetkililer ve uzmanlar, ülke çapında verilen eğitimin genel anlamda kötüye gittiğini belirterek bu hususta yönetime uyarıda bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra üniversite ve okullar maddi destek konusunda büyük sorunlarla karşılaşmaktadır ki tüm bu meseleler eğitim sisteminin genelini tehdit etmektedir. Maddi desteğin yetersizliği, eğitim dönemlerinin kısaltılmasına neden olurken, okulların sayısını ve teknolojik hizmetleri de keskin bir şekilde sınırlandırmıştır. Yaşanan problemler neticesinde sistem, tümüyle bozulmuş; suç işleme ve uyuşturucu kullanımı oranında gözle görülür bir artış yaşanmıştır.

Ekonomik yetersizlikten dolayı hedeflerinden sapan üniversite ve diğer eğitim kurumları, öğrenci alımlarındaki kriterlerini maddiyat çerçevesinde şekillendirmişlerdir. Başka bir ifadeyle öğrencilerin üniversite kayıtlarında kriter; sınavlarda gösterdikleri başarı değil, verebildikleri rüşvettir. Bunun yanı sıra, üniversite hocaları arasında da gözlemlenen yoksulluk dolayısıyla makale ve araştırmalar para karşılığında yapılmaktadır.²¹

Birçok alanla yakından ilişkili olan “toplumsal yapı”, İran’ın stratejileri bağlamında kendine önemli bir yer edinmiştir. İç politika çerçevesinde toplumun yoksul kesimine daha çok değinen İran, stratejilerini “ezilen kişiler” ve “mazlumlar” üzerinden geliştirmiştir. Siyasi söylemleri genellikle toplumsal temelli olan Tahran yönetimi, bahsi geçen durum nedeniyle politika yapım sürecinde birçok çelişkiyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Hükümet söylemleri kapsamında, toplumun ezilen kesimlerine öncelik verilmesi gerektiği yönünde çağrı yapılmasına rağmen; halk arasında görülen yoksulluk ve toplumsal sınıf ayrımı gün geçtikçe daha belirgin bir hale gelmeye başlamıştır. Ayrıca halkın düzenlediği protesto gösterileri, etnik temelli ayrımcılığın en büyük göstergesidir. Bu çelişkili durumlar, dış politika bağlamında uygulanan, mazlumları destekleme stratejisinin; aslında ne kadar içi boş bir söylem olduğunun en büyük göstergesidir. Nitekim Irak toplumunu hedef alan bu politikalar, İran’ın toplumsal düzeyde yaşadığı sorunlardan önemli ölçüde etkilenmektedir.

20 Mahre el-Hadisi, “İran Asımat el-Muhadarat fil Alam: Nakşifu Hafaye Cumhuriyet Hamaneyi ‘el-Sakıta (İran, Dünyadaki Uyuşturucuların Başkentidir. Gizli Hamaney Cumhuriyeti’nin “Alçaklığını” Açığa Çıkartıyoruz)”, *The Baghdad Post*, 17 Mayıs 2017, <https://goo.gl/DoUMG2>, (Erişim Tarihi: 25.08.2017).

21 “Nizam el-Talimi fi İran fi Esve Halethi (İrandağaki Eğitim Sistemi Çok Kötü Durumdadır.)”, *Al Mezmaah Araştırma Merkezi*, <https://goo.gl/qKrGic>, (Erişim Tarihi: 25.08.2017).

1.3. Ekonomik Durum

İran, P5+1 (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin ve Almanya) ülkeleriyle gerçekleştirdiği antlaşmanın ardından bazı ekonomik kazanımlar elde etmiştir ve bunlar cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde gündeme oturmuştur. Tahran, antlaşma sonrası petrol üretimi çerçevesinde istediği payı elde etmiştir ki 2016 yılında gerçekleştirilen üretimde artış yaşanmış; 3 milyon 8 bin varile ulaşılmıştır. 2015 yılında İran'ın petrol üretimi 1 milyon 500 bin varile düşmüş ve bu tutar, nükleer antlaşmanın sağlanmasıyla aynı yıl içerisinde günlük 2 milyon ve 900 bin varile yükselmiştir. Petrol üretimine uygulanan yaptırımların kalkmasının ardından, 2015 yılında %1,8 oranıyla durgunluk yaşayan İran ekonomisinde, %7,4 büyüme gerçekleşmiştir. 2014 yılında ekonomisi 512 milyar dolar değerinde olan İran'ın, 2015 yılında 412 milyar dolara düşmüştür. Bu rakam 2016 yılında ise 425 milyar dolara ulaşmıştır. Enflasyon 2013 yılında %34 seviyelerindeyken, 2016 yılında %9 oranına inmiştir. Yabancı yatırımlarda ise büyüme yaşanmış, 2013 yılındaki 3 milyar dolar değerinde olan yabancı yatırımlar, 2016 yılında 12 milyar dolara ulaşmıştır.²² Ekonomik zorluklar Hasan Ruhani'nin takıntısı olarak sosyal sorunlar yaratmaktadır.

80 milyon nüfusa sahip olan İran, Mısır'dan sonra bölgenin en büyük nüfusuna sahip ülke konumundadır. Bugün ülkenin en büyük sorunu olarak tartışma konusu yaratan ekonomik durum, İran halkı ve yöneticilerinin önceliği olarak nitelendirilmektedir. Şemsi takviminde 1395 ile 1396 yıllarına tekabül eden dönem; hükümet tarafından ülkede halihazırda kalkınma sorunlarının yaşandığının bir göstergesi olarak "İran'ın ekonomik kalkınma yılları" şeklinde adlandırılmıştır. Ali Hamaney ise 1395 İran yılını "direnci ekonomi" olarak adlandırmış; çalışma ve üretim dönemi olduğunu vurgulamıştır. Bütün bunlar dikkate alındığında, 2012 yılında Ali Hamaney tarafından ileri sürülen "direnci ekonomisi" kavramının; İslam ekonomisinin bir türü olan İran'ın ekonomi terimleri literatürüne girdiği ifade edilebilir. Bu kavramın Ali Hamaney tarafından ileri sürülmesinden iki yıl sonra; direnci ekonomisinin on temel ilkesi ve genel hatları ortaya konulmuş, Hasan Ruhani'den de bu ilkelere uyması istenmiştir. Bu teori olağanüstü durumla icat edildiği halde, güçlü bir ekonomik yapının inşası için olağan duruma uyarlanmaktadır. Dolayısıyla direnci ekonomisi sayesinde kriz ve dış tehlikelerde ekonomi fazla zarar görmeyecektir.²³

Birçok İranlı, nükleer antlaşmanın getirdiği ekonomik kazanımlardan yararlanamadıklarından şikayetçi olurken Trump Tahran'ı nükleer antlaşmayı iptal etmek ve askeri unsurlar başta olmak üzere yaptırımlar uygulamakla tehdit etmektedir. Bazı ekonomi uzmanlarına göre İran'ın ekonomisi halen birçok zorlukla karşı karşıyadır. Nitekim büyük şirketler yatırımdan kaçmaktadır ve İran'ın yurtdışındaki 120 milyar dolar değerindeki mal varlığı dondurulmuştur.²⁴

22 "Müesir el-Vazul İktisadi fi İran (İran Ekonomisinin Göstergesi)", *Al Jazeera*, 15 Mayıs 2017, <https://goo.gl/sDN17J>, (Erişim Tarihi: 03.08.2017).

23 Sabır Kul Anbari, "El-İktisad Hadisul Sa'a fi İran (Ekonomi İran'da Tartışma Konusu)", *Arabi* 21, 26 Mayıs 2017, <https://goo.gl/Dfxahu>, (Erişim Tarihi: 20.08.2017).

24 Manaf Koman, "El-İktisad el-İrani: Mezid minel Süu Beda Eksar min Âmun Ala İtifak el-Nevevi (İran Ekonomisi: Nükleer Antlaşmasından Bir Yıl Sonra Daha Kötü)", *Noon Post*, 17 Şubat 2017, <https://www.noonpost.org/content/16696>, (Erişim Tarihi: 20.08.2017).

2017 Yılı İran Ekonomisi Genel Göstergeleri

1	Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)	400 Milyar Dolar
2	GSMH'nin büyüme oranı	%6,6 (%64'i Enerji)
3	2017 yılının Şubat ayındaki enflasyon oranı	%10,9
4	2017 yılının Mart ayına kadar işsizlik oranı	%12,3
5	GSMH oranına göre bütçe açığı	%1,6

Kaynak: "Takrir el-İstrateji el-Nisful Senevi (Stratejik Yarıyıl Raporu)", *Uluslararası İran Araştırmaları Enstitüsü*, Temmuz 2017, s. 74.

Yukarıda belirtilen zorlukların yanı sıra İran ekonomisi mali ve idari yolsuzluklar gibi birçok sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadır ki daha önceki dönemlerde de uluslararası izolasyon sorunu yaşadığı bilinmektedir. Diğer yandan İran ekonomisi siyasi rejime bağlı olarak, DMO yetkililerinin müdahalesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Memar News web sitesinin 2016 yılının Ağustos ayında yayımlandığı habere göre; dönemin Tahran Belediye Başkanı Muhammed Bakır Kalibaf, belediyeye ait mülkleri DMO yetkililerine ve parlamento üyelerine satmıştır.²⁵ Ayrıca aynı dönemde öğretmenler sendikasında büyük hırsızlıkların yaşandığıyla ilgili bilgiler de ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bilgiler Hamaney'in halefi olarak görülen Yargı eski Başkanı Haşimi Şahrudi'yi hedef almaktadır. Tesnim Haber Ajansı da 27 Mayıs 2017 tarihinde İran Merkez Bankası'nda milyarlarca doların kaybolduğundan bahsetmiştir.²⁶

İran ekonomisinde yaşanan durgunluk sonrasında iyileşmenin önündeki en büyük engellerden biri de yolsuzluktur. Nitekim ülkenin Sanayi ve Maden Ticaret Odası Başkanı Gulam Hüseyin Şafii de bu yöndeki görüşleri destekleyen beyanlarda bulunmuş; ekonomide yolsuzluk ve durgunluk sorunları yaşandığını bildirmiştir.²⁷ Ekonomi uzmanları, yolsuzluğun kaynağı olarak; mali disiplin eksikliğini, DMO'nun ekonomiyi kontrol altında tutmasını ve yolsuzlukla mücadele için belli bir stratejinin olmayışını ileri sürmüşlerdir. Tüm bu hususlara ek olarak büyük yolsuzluk faaliyetlerinde İranlı yetkililerin de parmağı vardır. Mali ve idari yolsuzluklar, halkın bağlılığını kazanmak adına İran rejiminin elinde bir araç olarak kullanılmaktadır ki idari ve mali yolsuzlukların ülkenin genel kültürüne dönüştüğünü söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu iki sorunun çözüme kavuşması kolay olmayacaktır. Bu kapsamda İranlı siyasi uzman Şehriyar Kia'nın yaptığı açıklamada; devlet kurumlarında yapılan yolsuzluk nedeniyle

25 "İktisad İran Ala Veşek el-İnhiyar: İtikal Şakik Ruhani ve Sicnuhu Bituham Fesad, (İran Ekonomisi Çöküyor: Hasan Ruhani'nin Kardeşi Yolsuzlukla Tutuklandı)", *Al Watan News*, 16 Temmuz 2017, <https://goo.gl/TWXF1G>, (Erişim Tarihi: 21.10.2017).

26 *Aynı yer.*

27 "Fesad fi İran Esbeb ve Tedaiyat (İrândaki Yolsuzluğun Sebebi ve Sonuçları)", *Al Mezmaah*, <https://goo.gl/geajfp>, (Erişim Tarihi: 10.08.2017).

ekonomik sorunların önüne geçilmesinin oldukça zor olduğuna değinilmiştir. Kia, konuşmasında nükleer antlaşmanın rejimin düşmesine neden olacak yolsuzluğa yönelik bir çözüm getirmeyeceğini de belirtmiştir. Kia'ya göre nükleer antlaşma sonucu dondurulan mal varlığının serbest bırakılmasından yalnızca siyasi kesim ve DMO yararlanmaktadır.

İran uzmanlarının ekonomiyle ilgili açıklamalarında bahsi geçen sorunlar farklı başlıklar altında ele alınmaktadır ki bunlar genellikle; altyapı yetersizliği, yolsuzluk, siyasi istikrarsızlık, mali disiplinin bulunmaması ve DMO'nun devlet kurumlarını kontrol altında tutmasıdır. Bu sorunlara ek olarak bölgede silahlı grupların desteklenmesi de gündeme gelmektedir. Zira bölgedeki silahlı gruplar gizli bir şekilde İran tarafından finanse edilmektedir. Bölgedeki silahlı güçlerin birçoğuna; İmamın Emirlerini Yürütme Kurumu (EIKO), İmam Humeyni Yardım Vakfı (IKRF) ile Besic Dayanışma Kurumu üzerinden finansal destek sağlanmakta ve tüm bunlar devlet bütçesinden temin edilmektedir. Nitekim bu kurumların İran'ın yerel üretiminin yarısından fazlasını kontrol altında tuttuğu bilinmektedir. Silahlı gruplara verilen destekle ilgili giderler açıkça ortaya konmasa da, silahlı grupların listesinden İran ekonomisine büyük bir maliyet oluşturdukları anlaşılmaktadır.²⁸

İran ekonomisinin sağlam politikalarının olmaması; ekonomik durgunluk, işsizlik, yüksek vergi, yolsuzluk gibi sorunların daha da artmasına neden olmuştur. Bu durum, İran'ın Ortadoğu stratejine verilen desteği de etkilemiştir.

1.4. Askeri Güç ve Güvenlik Ortamı

Askeri güç, daha önce olduğu gibi günümüzde de İran stratejisini belirleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur. Fars İmparatorluğu'nun mirası olarak asırlarca gücünü ve itibarını koruyan ve 20. yüzyılda önemli bir bölgesel güç olabilmek adına büyük çabalar gösteren İran, hali hazırda kendi coğrafyasında yükselen bir güç niteliği taşımaktadır. İngiltere'nin bölgeden çekilmesinin ardından, Körfez bölgesini kontrol etmeye çalışan Şah'tan sonra İslam Cumhuriyeti döneminde de İran; bu yöndeki çabalarına devam etmiş ve en önemli bölgesel güç olmayı hedeflemiştir. Buradan hareketle Tahran yönetimi Hürmüz Boğazı'nı kontrol altında tutabilecek bir askeri güç inşa etmeye yönelmiştir. Bu bağlamda söz konusu ülkenin askeri yeteneklerini geliştirme çabaları, klasik güç unsurlarının yanı sıra nükleer imkanlarını kapsamaktadır.²⁹ İran'ın askeri gücünü geliştirmek amacıyla attığı adımları Ortadoğu uzmanı Ayelet Savyon şu şekilde özetlemektedir:³⁰

- Irak; Suudi Arabistan ve Orta Asya'daki İslam Cumhuriyetleri komşu ülkeleri ile Türkiye, Mısır ve İsrail gibi diğer bölgesel güçler arasında

28 "Milişiyat fiş-Şarkul Avsat Tetelaka Damen Kebir min Avaid İktisad el-İrani (Ortadoğu'daki Milisler İran Ekonomisi Gelirinden Büyük Bir Destek Alıyor)", *Yemen Talk*, <http://www.yementalk.net/news2930.html>, (Erişim Tarihi: 23.11.2017).

29 İsam Nail, "Tesir Teslih el-İrani Ala Emni Haliç Mündü el-Sevra el-İslamiye 1979 (1979 Devrimi'nden Beri İran Silahlanmasının Körfez Güvenliğine Etkisi)", Muta Üniversitesi, Ürdün 2007, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) s. 45.

30 Ayelet Savyon, "Iran's Armament-A Central Element in Establishing Itself as a Regional Superpower", *The Middle East Media Research Institute (MEMRI)*, 26 March 2002, <https://goo.gl/YaCf3j>, (Erişim Tarihi: 15.05.2017).

önemli bir konum inşa etmek, diğeri yandan nükleer silahlara sahip olan İsrail, Hindistan ve Pakistan gibi ülkeler arasında bir denge sağlamak;

- ABD ve Avrupa Birliğı ülkelerine karşı, Asya'da İslami bir devlet olarak konumunu güçlendirmek;
- Orta Asya devletlerini etkilemek suretiyle Türkiye ve Rusya ile yarışırken, İslam ülkelerinin gündemlerini ve Filistinlerin stratejisini etkilemeye çalışmak.

Nükleer programından dolayı İsrail ve ABD tehditlerinin artmasının ardından, İran'ın askeri gücü tartışma konusu olmuştur. Birçok uluslararası stratejik araştırma merkezi İran askeri gücünün yetenek ve imkanları ile zaafalarını ortaya koymaya çalışmıştır. Yapılan araştırmalara göre 1988 yılında İran-İrak Savaşı'nın bitmesinin ardından, Tahran yönetimi askeri sanayi alanlarında önemli kazanımlar elde etmiştir. 2004 yılında ABD tarafından yapılan bir araştırmada, İran'ın askeri ithalatının 1989 yılında 3 milyar dolarken, 1997 yılında 850 milyon dolara düştüğü belirtilmiştir.³¹ Silah ithalatının düşmesine karşı İran'ın askeri yeteneklerinin arttığı gözlemlenmiştir. Nitekim Savunma Eski Bakanı Ali Şemhani; İran'ın savaş ihtiyaçları konusunda kendi kendine yetebilecek bir seviyeye ulaştığını açıklamıştır.³² İran, siber savaş unsurları ve Şahab-3 füze üretimi başta olmak üzere; savunma ve saldırı yeteneklerini büyük ölçüde geliştirmiştir. Washington Uzak Doğu Araştırmalar Merkezi'nin İran'ın hava kuvvetleriyle ilgili yaptığı incelemeler sonucunda; ülkenin askeri sisteminde büyük bir gelişmenin yaşandığı sonucuna varılmıştır.³³

Nükleer Antlaşmaya göre BM Güvenlik Konseyi'nin onayı olmaksızın İran'ın klasik silah ticareti yapması yasaklanmıştır. Uygulanan yaptırımlara rağmen Tahran, klasik silahlar üzerinden kendini idame ettirebilecek düzeye ulaşarak ve askeri sanayi konusunda önemli ilerlemeler kaydederek, dünya silah piyasasına etkin bir şekilde girmeye hazır konuma gelmiştir.³⁴

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra Tahran'ın askeri ve stratejik alandaki karar mercileri; Suudi Arabistan başta olmak üzere, Körfez Ülkelerinin sahip olduğı teknolojiye karşı savaş tekniklerini geliştirmişlerdir. İran tarafından geliştirilen savaş tekniklerinin yenilenmesiyle ilgili aşağıdaki hususlar sıralanabilir:

- Arap ülkeleri, füze yağdırma konusunda hassasiyet göstermeyen İran'a karşı, Yüksek İrtifa Hava Savunması (THAAD) ve Patriot savunma sistemlerini geliştirmişlerdir. Kurulması beklenen Aegis Combat System adlı savunma sistemiyle, Körfez savaş stratejisi üç halkadan oluşturulacaktır.

31 Halid Velid, "Hacim el-Kuvve el-Askeriye el-İraniye (İran'ın Askeri Gücünün Büyüklüğü)", *Maghress*, 24 Eylül 2017, <http://www.maghress.com/assif/4982>, (Erişim Tarihi: 02.10.2017).

32 Aynı yer.

33 Aynı yer.

34 Abbas Qaidaari, "Is Iran Becoming A Major Regional Arms Producer?", *Al-Monitor*, 24 Mart 2016, <https://goo.gl/6Xh8xB>, (Erişim Tarihi: 20.06.2017).

- Büyük gemilerini kaybetmesinin ardından İran, hızlı tekne takım saldırısı yöntemini geliştirmiştir. Diğer yandan, İran'ın devrim öncesi girişimlerinden biri olan denizaltı üretimi; Kuzey Kore'nin bir versiyonu olarak hayata geçirilmiştir. Aslında sivil olan hızlı tekneler, İran tarafından askeri amaçlarla kullanıldığından, savaşma yetenekleri oldukça zayıf kalmaktadır. Körfez Ülkeleri ise İran'ın hızlı teknelerini askeri helikopter sayılarını artırmak suretiyle devre dışı bırakmışlardır.
- Vekalet savaşları kapsamında, Lübnan, Irak, Yemen, Filistin ve Suriye'deki silahlı gruplar desteklenmektedir.
- ABD ve Çin gibi büyük güçlerin dahi zorlandığı asimetrik savaşlarda İran büyük bir başarı sergilemektedir. Bu çerçevede İran; Türkiye, İsrail ve Körfez Ülkelerine karşı teknolojik zayıflığını telafi etmek adına asimetrik savaş yöntemlerini kullanmaktadır.

Tahran yönetimi tarafından yürütülen askeri propagandalar da ülkenin askeri gücünün şişirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Birçok uluslararası uzman, İran tarafından dünyaya sunulan silahlarının gerçeği yansıtmadığını, yalnızca birer propaganda ürünü olduklarını belirtmişlerdir. Ma'an Haber Ajansı'nın Marif İsrail Gazetesi'nden aldığı bir haber göre; İsrail uzmanları, İran tarafından 10 Ağustos 2016 tarihinde gösterilen ve radara yakalanmadığı iddia edilen, Kahir-313 adlı uçağın gerçekliği hakkında şüphe duymaktadır.³⁵ Hertsliya Stratejik Araştırma Merkezi başkanı, Kahir-313 uçağıyla ilgili yaptığı açıklamada; İran'ın savaş uçağı üretebilecek kapasitede olmadığına, bu uçağın karton ve plastikten üretilen sahte bir maket olduğuna değinmiştir. Tüm bu iddialara rağmen İran'ın askeri alanda kat ettiği ilerlemeler görmezden gelinemeyecek kadar belirgindir.

İran'ın Rah Dijer Haber Ajansı, Fars Haber Ajansı tarafından yayınlanan uçak modeli hakkında; işlevsellikle ilgili belirsizliklerin yanı sıra uçağın yapım şeklinde de bariz yetersizliklerin gözlemlendiğine değinmiştir. Rah Dijer'in sitesine yayınlanan açıklamada; pilot camının fazla soluklaştırıldığına ve pilot koltuğunun oldukça dar olduğuna, uçağın güvenlik koşullarıyla, gerekli teknolojik yapıyı içermediğine yer verilmiştir.³⁶ Diğer yandan Kahir-313 ile ilgili yürütülen tahminlerin tamamında; yine İran tarafından daha önce üretilen Azherhaş (Şimşek) adlı uçağın parçalarının monte edildiği düşünülmektedir. Ancak Jane's Defence Weekly tarafından yayınlanan bir raporda, söz konusu uçağın Rusya'nın Aviyonik Şirketi yardımlarıyla, F-5 uçaklarının büyük hacimli versiyonu olarak yapıldığına yer verilmiştir.

İran'ın, askeri güç alanında kaydettiği büyük gelişmelere rağmen; Pakistan, Türkiye ve Suudi Arabistan gibi bölge ülkeleriyle kıyaslandığında hala teknoloji, kara, deniz ve hava kuvvetleri anlamında birçok sorunla

35 "İran: Tasna Evvel Muharik lil-Tairat el-Harbiye, ve İntac el-Askeri Mutemeyiz (Önemli Askeri Üretim Olarak İran Savaş Uçaklarının İlk Motorunu Yaptı)", *SD Arabia*, <http://sdarabia.com/?p=3610>, (Erişim Tarihi: 17.10.2017).

36 "Hakikat el-Sinat el-İraniye el-Askeriye ve Kudret İran el-Askeriye (İran Sanayisinin Gerçekliği ve Askeri Yetenekleri)", *Army Tech*, <https://goo.gl/ffHnDT>, (Erişim Tarihi: 17.10.2017).

karşı karşıya olduğu gözlemlenmektedir. Diğer yandan söz konusu bölgesel güçlerin ordularıyla karşılaştırıldığında İran'ın Silahlı Kuvvetleri'ni oluşturan DMO'nun ve düzenli ordunun, ulusal bağımlılık, doktrin ve yetkililere sadakat gibi konularda birçok zaafının bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bahse konu olan zaaf lar şu şekilde sıralanabilir:³⁷

- Silahlı kuvvetlere bağı olan Besic güçleri ile İran rejimi arasındaki mesafe; İran Ordusu ve DMO'nun zayıf noktalarından biridir. Siyasi rejimin, askeri kurumların Farslaştırılması yönünde gösterdiği çabalara rağmen, sadece üst düzey makamlar Farslar tarafından kontrol edilmiş, Fars nüfusu silahlı kuvvetlerin tamamına sirayet etmemiştir. Nitekim daha önceki süreçte ülke ekonomisini yöneten Farslar, yolsuzluk ve hırsızlıklarla elde ettikleri önemli ekonomik avantajlar sayesinde, çocuklarına refah düzeyi yüksek sivil hayat imkânı sağladıklarından, bu nesiller askeri hayatı tercih etmemektedir. Bu nedenledir ki İran Silahlı Kuvvetleri'nin kontrolü Farslar tarafından sağlanamamıştır ve çoğunluğu oluşturan diğer etnik gruplar siyasi rejime itaat etmemektedir. Farslar dışında kalan etnik ve dini gruplar askeri güç kullanarak kontrol edilmektedir. Dolayısıyla, söz konusu askerler, kendilerini en temel haklardan mahrum eden bir rejimi savunma motivasyonu taşımayacaklardır. Bu durum İran askeri kaynakları tarafından açıklanan, kaçak sayılarına ilişkin verilerde açıkça görülmektedir. İran siyasi rejiminin savaşmak üzere Irak ve Suriye'ye gönderdiği askerler kendi ülkelerini savunma ruhunu yitirmiştir. Bu nedenle askerden kaçma oranları son dönemlerde en üst düzeye ulaşmıştır.
- Askerlerin savaşma yetkinlikleriyle, komutanların taktiksel zayıflığı; İran güçlerinin Suriye ve Irak'taki çatışmalarda verdiği kayıplarla net bir şekilde gözlemlenmiştir. İran'ın desteklediği diğer güçler de Suriye'de birçok askeri kayıp vermiştir. Devrim Muhafızlarının ve kontrollerindeki güçlerin verdiği kayıplar, söz konusu ordunun yapısındaki zayıflığı göstermektedir. Dolayısıyla DMO'nun bölgede ortaya çıkabilecek herhangi bir savaşta yetkin olamayacağı ileri sürülebilir. İran'ın askeri planlama noktasındaki zayıflığı; Husilerin, Yemen meşru ordusuna ve Arap Koalisyon güçlerine karşı verdiği kayıplarla da kanıtlanmıştır. Ayrıca Sistan-Belucistan ve işgal altındaki Ahvaz bölgesinin silahlı gruplarına gerçekleştirilen operasyonlar da İran güvenlik sisteminin ülke içerisindeki zayıflığını göstermektedir.
- Uluslararası yaptırımların devam etmesiyle birlikte, İran askeri sanayisi yeniden klasik silahları yöneldiği halde; küresel düzeyde silah teknolojisindeki gelişmelere ayak uyduramamıştır. Bu bağlamda İran'ın birçok silah üretmesine rağmen uluslararası alanda etkin olamaması ihtimal dahilindedir. Deutsche Welle'in İran askeri sanayisiyle ilgili

37 "Hel İran Kuvve Askeriye?" (İran Askeri Güç müdür?), *Al Mezmaah*, <https://goo.gl/LUhSkH>, (Erişim Tarihi: 23.10.2017).

yayınladığı bir röportaj; İran'da büyük bir skandal olarak karşılanmıştır. İranlıların askeri sanayileriyle ilgili yorumlarında ise “Suudi Arabistan karşısında bizi rezil ettiniz” ve “Araplara karşı komik duruma düştük” şeklindeki ifadeler yer verilmiştir.

- Son zamanlarda DMO ve İran Ordusu arasında artan gerginlik; söz konusu kurumların yönetimine olumsuz bir şekilde yansımıştır. Bu nedenle İran'da askeri yetkililerin değişimi bir gelenek haline gelmiştir. Askeri yetkililerde en son değişiklik 21 Ağustos 2017 tarihinde Ali Hamaney tarafından yapılmıştır. Hamaney iki farklı deklarasyonda bulunarak, birinde Abdul Rahim Musev'i İran Ordusu komutanı olarak atarken, diğerinde, Ataullah Salih'i Genelkurmay Başkanı Yardımcısı olarak görevlendirmiştir. Buna ek olarak, Muhafazakâr kesim tarafından desteklenen DMO ile reform yanlısı ordu arasındaki mücadeleden anlaşıldığı üzere; siyasi çatışmalar İran'ın askeri kurumlarına da sıçramaktadır.
- İran Silahlı Kuvvetleri'nin programları ve eğitim kursları oldukça zayıftır. Uluslararası bir boyutu olmayan yerel eğitim kuruluşları; İran Silahlı Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği askeri tatbikatlar ve mütevazı Rus katılımı dışında çok zayıf kalmaktadır. Uluslararası güçlerle teması olmayan İran Ordusu daha çok kültürel eğitime eğilim göstermekte; askerlerini İslami rejimi savunma ve mezhep temelli düşüncelerle yetiştirmeye çalışmaktadır.
- İran'ın bölge stratejisi hakkındaki görüş farklılıkları, birçok askeri yetkilinin değişimine neden olmuştur. Daha önce Tahran Hükümeti'nin Irak politikasını eleştiren, İran Genelkurmay Başkanı Hasan Firuzabadi, Hamaney tarafından görevden alınmış ve yerine Muhammed Bakiri atanmıştır.
- Hem iç hem dış politika bağlamında DMO'nun rolünün öne çıkmasıyla performansı olumsuz etkilenen düzenli ordu, boş bir yapılanmaya dönüşmüştür.
- Devrim Muhafızları yetkilileri, İran Ordusu liderlerinin edinemediği büyük avantajlara sahiplerdir. Nitekim DMO Genel Komutanı Muhammed Ali Caferi 181 bin dolar, Kasım Süleymani 170 bin dolar aylık gelire sahipken düzenli ordu komutanlarının maaşlarının çok daha düşük olduğu bilinmektedir.³⁸

Yukarıda belirtilenlerden hareketle önemli askeri imkânlarla sahip olan İran'ın, bölge ülkelerine nazaran niteliksel ve niceliksel olarak farklılık arz ettiği ve bu minvalde birçok sorunla karşı karşıya kaldığı söylenebilir. Bu

38 Mesud ez-Zahid, “Müfeca Sadıma: Kadet Haras el-Sevri Yatakadun Revatib 'Felekiye (Devrim Muhafızları Ordusu Komutanları Korkunç Maaş Alıyorlar)”, *Alarabiye Net*, <https://goo.gl/Af9mZ3>, (Erişim Tarihi: 01.10.2017).

sorunlara ek olarak İnan Silahlı Kuvvetleri'nin, yapısal açıdan da bir takım siyasi çatışma sorunları bulunmaktadır. Dolayısıyla askeri kurumların rejime bağlılığı ve ideolojileri açısından da sorunlar söz konusudur. Bu kapsamda İnan askeri kurumlarının bölgedeki yıkıcı ve istikrarsızlaştırıcı faaliyetleri, iç sorunların bir sonucu olarak değerlendirilebilirken; Tahran'ın bölgede kendisine biçtiği rolün de ülkenin askeri kurumlarına büyük bir yük teşkil ettiğini belirtmek gerekmektedir.

2. İRAN'I ETKİLEYEN BÖLGESEL VE ULUSLARARASI ÇEVRE

Bölgesel ve uluslararası arenada önem atfedilen faktörler; dolaylı veya doğrudan İran'ın stratejilerini olumlu ve olumsuz bir şekilde etkilemektedir. İran'ın stratejisini etkileyen önemli aktörler aşağıda olduğu gibi sıralanabilir:

2.1. ABD'nin Yeni Yönetimi

ABD Başkanı Donald Trump, İran tehlikesi konusunda, Körfez bölgesi çerçevesinde ve küresel çapta, birçok kez açıklamalarda bulunmuştur. Trump konuşmalarında, Tahran ile P5+1 ülkeleri arasında yapılan nükleer programın olumsuz sonuçlarını tartışmıştır. Dolayısıyla İran karşıtlığıyla bilinen James Mattis'in, ABD Savunma Bakanlığı görevine atanması göz önünde bulundurulduğunda, Trump yönetiminin önümüzdeki süreçte İran'a karşı yürüttüğü politikaların, Tahran'ı dizginlemeyi hedeflediği söylenebilir.

Trump'ın konuşmalarından ABD yönetiminin Tahran'a karşı benimsediği birtakım prensipler şu şekilde tespit edilebilir:

- İran'ın bölgeyi istikrarsızlaştırma girişimlerinin önüne geçilmesi gerekir: Tahran yönetimi; Irak, Suriye, Lübnan, Libya ve Suudi Arabistan'a karşı tehlike arz etmektedir. Hizbullah ve Hamas gibi örgütlerin desteklenmesi de söz konusu istikrarsızlaştırıcı faaliyetlere verilebilecek örneklerdendir.
- İran ile yapılan nükleer antlaşma yeniden değerlendirilmedi: Trump bu anlaşmayı katastrofik olarak nitelendirmiş; ABD çıkarlarına uygun olmadığını ve İsrail güvenliğini tehdit ettiğini bildirmiştir. Bu nedendir ki Trump söz konusu anlaşmanın iptal edilmesini

veya değişiklik yapılması suretiyle Tahran'ın tam anlamıyla kontrol altına alınmasını istemiş ve anlaşma çerçevesinde füze denemelerinin engellenmesini öngören maddelerin açıkça ele alınması gerektiğini vurgulamıştır.

- İran'ın küresel terörist ağlarının dağıtılması gerekir: İran'ın sahip olduğu güçlü terör ağına karşın ABD bu ağı kontrol edebilecek güce haizdir.

ABD'nin DMO'yu terör örgütü listesine dâhil etme yönündeki girişimi; gelecek aşamada Washington'un Tahran'a karşı kullanacağı ciddi bir seçeneğe dönüşebilir. Ne var ki İran'ın Suriye krizinin çözümünde önemli bir aktör olması, ABD yönetiminin DMO'ya ilişkin kararını alırken DEAŞ'le mücadelenin olumsuz bir şekilde etkilenebileceği ihtimalini de göz önünde bulundurmasını gerektirmektedir. Diğer yandan İran tarafından nükleer anlaşmanın ihlal edilmesine ek olarak bölgeye müdahale etmesi, Trump yönetiminin böyle bir karar almasına neden olabilir.

Nitekim ABD Başkanı Donald Trump; İran'a yönelik açıklamalarında Obama dönemindeki "balayının" bittiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan asıl soru, DMO'nun terör listesine alınması kararının muhtemel yansımalarının neler olacağıdır:

- Bu karar DMO'ya bağlı olan Kudüs Tugayları'nın Irak ve Suriye başta olmak üzere bölgedeki eylem ve etkilerinin azalmasına karşın, ABD'nin Irak'taki 6 bin askeri ve Körfez Ülkelerindeki varlığı; DMO'nun intikam saldırısına vesile olabilecektir.
- ABD yönetiminin DMO'yu terör örgütü listesine alması hiç şüphesiz yeni ekonomik ve siyasi yaptırımlarla tamamlanacaktır. Böyle bir karar da İran'ın ABD ve Avrupalı şirketlerle yaptığı yatırım anlaşmaları, yatırımdan bağımsız tutulmadığı takdirde iptal edileceklerdir.

Unutulmamalıdır ki ABD yönetimi daha önce Kasım Süleymani'nin Irak ve Suriye'deki terör eylemlerinden dolayı Tahran'a yaptırımlar uygulamıştır. Diğer yandan DMO'ya bağlı birçok silahlı grubun da Washington'un yaptırımlarına maruz kalması muhtemeldir.

Trump, 2017 yılının Ağustos ayında, Tahran'ın bölgedeki rolünü sınırlandırmak amacıyla, İran'ın balistik füze programına ve DMO'ya bağlı kuruluşlara karşı "Yaptırımlar Yoluyla Amerika'nın Düşmanlarıyla Mücadele" adlı kanunu imzalamıştır. ABD yönetimi tarafından benimsenen bu kanunlar, Tahran yetkililerinin gerçek niyetlerinin ortaya koyulmasını amaçlamıştır.

Kıdemli DMO komutanları daha önce, ABD tarafından yürürlüğe koyulacak herhangi yeni bir yaptırımın Washington'ın da bölgedeki çıkarlarını tehdit edeceğini açıklamışlardır. Bu kapsamda daha önce ABD yönetiminin İran'a karşı yaptırımları bir ilk değildir. Mahmud Ahmedinejad döneminde İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı Muhammed Rıza Rahimi, 2011-2012 yılında Washington baskılarını arttırdığında Tahran'ın Hürmüz Boğazı'nı kapatacağını açıklamıştır. Rahimi açıklamalarında; "bir damla petrolün Hürmüz Boğazı'ndan geçmesine izin vermeyeceğiz" ifadelerine yer vermiştir.

Ayrıca yine bu dönemde, İran Deniz Kuvvetleri tarafından askeri tatbikat gerçekleştirilmiştir. Dönemin ABD Genelkurmay Başkanı Martin Dempsey ise “İran, Hürmüz Boğazı'nı kapatmaya kalkışırsa, ABD Ordusu boğazın açılması için gerekli tedbirleri alacaktır.” şeklinde beyanda bulunmuştur. İran yetkilileri söz konusu tehditten vazgeçerken herhangi bir yaptırıma karşı zenginleştirilmiş uranyum kaynaklarını %90 oranına çıkaracakları yönünde söylemler geliştirmişlerdir. Bu gelişmelerin ardından ABD, İran'ın siber saldırılar düzenlediğini açıklamıştır.

ABD yönetiminin yüzleştiği en büyük sorun; İran'ın Irak ve Suriye'yi kontrol etmesi ve “DEAŞ” yenilgisini takiben, Tahran'dan güney Lübnan'a uzanan bir kara koridoru kurma yönündeki hazırlıklarıdır. Zira Tahran yönetimi, silahlı grupları, füze cephaneliği ve sınırlı da olsa Rusya'nın sağladığı destek üzerinden, bölgesel istikrarsızlığa yol açmaktadır. Tahran kurmaya çalıştığı kara koridoruyla Ürdün, İsrail ve Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmekte;³⁹ dolayısıyla Körfez Ülkelerinin de güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Donald Trump 2017 yılında gerçekleşen Riyad zirvesinde, söz konusu tehdidin sınırlanmasıyla ilgili olarak bazı taahhütlerde bulunsa da bu sözünü yerine getirme yolunda şu ana kadar herhangi bir mesafe kat edememiştir. ABD'nin İran'ın bölgesel rolüne karşı etkin bir müdahalede bulunamamasının sebeplerinden biri de DEAŞ'a karşı mücadeleye öncelik vermesidir.

ABD'nin 1980'li yıllarda Afganistan'da Sovyetler Birliği'ne ve Körfez bölgesinde de İran'a karşı attığı adımlara benzer şekilde; günümüzde Suriye ve Irak'ta da İran'a karşı icraatta bulunması ihtimal dahilindedir. Böylelikle ABD, Esad'ı iktidardan düşürmeden ve İran'la doğrudan çatışmadan, Suriye ve Irak'taki ılımlı grupları destekleyerek, Tahran'ın bölgedeki rolünü kısıtlayabilir. 2017 yılının Eylül ayında da deklare edildiği gibi Trump yönetimi Irak'ta İran'ın rolünü sınırlandırma projesi geliştirmiştir. Bu doğrultuda ABD yönetimi; (1) Irak Başbakanı Haydar el-İbadi'yi destekleyebilir, (2) ülkesinin DEAŞ'ten zarar gören bölgelerinin yeniden restore edilmesini sağlayabilir, (3) Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'yle (IKBY), bağımsızlığa teşvik etmeksizin, iyi ilişkiler tesis edebilir, (4) Irak'ın küresel finansal ve enerji sistemine entegrasyonuna katkı sunabilir. Tüm bunlara ek olarak İran'ın bölgedeki rolüne karşı, Washington, DEAŞ'le mücadele çerçevesinde ve Irak Ordusu'nun yeteneklerini geliştirmek amacıyla küçük bir askeri birliğini ülkede konuşlandırabilir. Böylece Irak tamamen ne İran'ın ne de ABD'nin safında yer alacaktır. Zira Irak hükümeti ABD ile İran arasında bir denge sağlamadığı takdirde, ülkenin birliği tehlikeye girecektir. Bir başka ifadeyle Irak'ın IKBY dışında kalan topraklarının İran tarafından kontrol edilmesi; Kürt bölgesini ABD'ye itecek ve iki devlet arasındaki güvenlik bağlarını güçlendirecektir. Bu nedenle Washington, referandum krizine karşı kesin bir tavır sergilememektedir ki İbadi'nin, İran'a karşı başarısız olması halinde Irak'ın kuzeyindeki Kürtlerin kullanılacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla Trump yönetimi, ABD'nin askeri prensiplerini uygulayabilir ve DEAŞ'ı yenerek; Esad, İran ve Rusya'ya siyasi

39 Mehmet Seyfettin Erol-Şafak Oğuz, “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye Coğrafyasının Türkiye'nin Dış Politikasına Olan Etkisi”, Mehmet Seyfettin Erol-Ertan Efeğil, der., *Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları: Temel Faktörler, Kavramlar, Aktörler, Süreç ve Gelişmeler*, Barış Kitap, Ankara, Ekim 2012, s. 16.

özüm sağlanana kadar ateşkes ilan edilmesini kabul ettirebilir. Sergilenecek böyle bir yaklaşım ise Washington'ın, Suriye'deki Arap ve Kürt aktörlerle sağladığı işbirliğini devam ettirmesi ve insani yardımını sürdürmesi anlamına gelecektir. ABD'nin Suriye'de bir siyasi çözümü kabul ettirebilmesi ve bölge halkına yeniden yaşanabilir bir hayat sunabilmesi için; daha önce Esad güçlerinin kimyasal silah kullanımına karşı gerçekleştirdiğı saldırı gibi İran ve Rusya'ya karşı da caydırıcı bir tavırla karşı koyması gerekecektir.

Genel olarak ABD yönetimi, İran'ın başta Suriye ve Irak'ta olmak üzere bölgedeki başat rolünü kısıtlamak adına yeni stratejik araçlar geliştirme eğilimindedir. Bu kapsamda Washington, Tahran'a uygulayacağı diplomatik ve askeri baskıların yanı sıra Suudi Arabistan dahil olmak üzere ılımlı bölgesel güçlerin etkinliğini artırmalıdır; aksi halde bölge istikrarsızlaşmaya devam edecek, İran daha da güçlenecektir. Veli-i Fakih'in de belirttiğı gibi DEAŞ'a karşı mücadelenin bitmesiyle birlikte Tahran'ın gücü artacaktır.

Tahran'ın bölge politikalarını etkileyen Trump yönetimi; ülkeye askeri, ekonomik ve ticari yaptırımlar uygulayacaktır. Ayrıca İran'ın stratejisini etkilemek isteyen diğer bölgesel güçler de ittifak kurma yoluna gideceklerdir. Özetle belirtmek gerekirse Trump yönetimi İran stratejisini sınırlandıran faktörlerden biri olarak karşımıza çıkacaktır.

Trump'ın konuşmaları, Trump ile Obama yönetiminin İran'a karşı yaklaşımlarına ilişkin önemli farklılıkları ortaya koymaktadır. Tahran'ın bölgedeki yayılcı politikalarına ve nükleer antlaşmaya ılımlı yaklaşan Obama yönetiminden farklı olarak Trump yönetimi söz konusu faaliyetlere karşı radikal bir tavır sergilemektedir. Obama yönetimi İran gücünü, Irak ve Suriye'de dengelemeden 2015 yılında nükleer antlaşmayı onaylamıştır. Trump'ın iktidara gelmesiyle bu antlaşma bir tehlike olarak nitelendirilmiş, bazı maddelerin revize edilmesi öngörölmüş ve Avrupa ülkelerinin söz konusu değişiklikleri onaylamaması halinde anlaşmanın iptal edileceğı açıklanmıştır. Bu minvalde ABD yönetiminin, 1979 yılından itibaren İran'a karşı geliştirdiğı iki farklı söylemi belirtmek gerekmektedir. Bunlardan ilki DMO'nun, ABD Hazine Bakanlığı'nın 13224 sayılı kararnamesiyle terör listesine alınması, ikincisi ise nükleer antlaşmanın onaylanmamasıdır. Trump seçim kampanyalarında bu iki yönteme başvurmak suretiyle Tahran yönetimini tehdit etmiştir. Nitekim New York Times Gazetesinin yazarı Steven Hayes de İran'la yapılan nükleer antlaşmanın Trump'ın elinde "rehin" olduğunu belirtmiştir.⁴⁰

2.2. Suudi Arabistan'ın Bölgesel Rolünün Artması

Suudi Arabistan'ın stratejisi genellikle, Arap ve Ortadoğu düzeyinde bölgesel güçler arasındaki çıkar dengesine dayandırılmıştır ki bu dengenin temel faktörleri; Riyad, Kahire ve Bağdat'tır. Başta Suudi Arabistan olmak üzere Arap ülkelerinin çıkarları, genellikle ılımlı olarak bilinen Arap eksenini ve direnç eksenleri gibi diğer bölgesel eksenler üzerinde şekillenmiştir. Öte

40 Cuviz Kerem, "Trump Yuhavul Muahiren Kalp el-Muadala el-İraniye (Trump Geç de Olsa İran Denklemi Dönüştürmeye Çalışıyor)", *Al Hayat*, 15 Ekim 2017, <http://www.alhayat.com/Opinion/joyce-karam/24674885/>, (Erişim Tarihi: 21.11.2017).

yandan Türkiye ve İran gibi bölgesel güçlerin yanı sıra, Rusya ve ABD gibi küresel güçlerin de söz konusu coğrafyada etkinliği bulunmaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak Arap Baharı sonrasında bölgenin jeopolitiğinde deprem niteliğinde değişiklikler yaşanmıştır. Bölgede yaşanan gelişmelerin en önemli sonuçlarından biri; Mısır gibi bölgesel güçlerin etkinliğini kaybetmesiyle birlikte İran'ın, Suudi Arabistan'ı dışarıda bırakan yeni bölgesel politikalar geliştirmesi ve bu sayede coğrafyadaki etkinliğini artırmasıdır. Diğer yandan Obama döneminde Washington ve Riyad arasındaki ilişkilerin soğuması; Suudi Arabistan'ın bölgesel rolünün gerilemesine neden olmuştur. Ancak Suudi Arabistan son dönemlerde, Mısır'la ilişkilerini geliştirmiş, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Ürdün ve Bahreyn'in de dahil olduğu ittifaklar kurarak etkinliğini artırmıştır.⁴¹ Suudi Arabistan'ın Kral Selman bin Abdülaziz döneminde uyguladığı açılım politikaları, bölgesel dengelerdeki sorunların birçoğunu düzene oturtmuştur.

Suudi Arabistan'ın son dönemdeki dönüşü, dengesi bozulan bölgenin jeopolitiğinde etkin bir faktör olarak, İran'ın karar mercilerine yönelik bir tehdit oluşturmuştur. Kararlı Fırtına Operasyonu ile olayların dramatik bir hal alması; Yemen'de Husilere karşı yürütülen askeri mücadeleden ziyade, Suudi Arabistan'ın bölgesel politikalara güçlü bir şekilde dönüş yaptığı anlamına gelmiştir. Bu bağlamda Yemen'de yaşanan gelişmeler, Suriye sorunu da dahil olmak üzere bölgesel sorunlarda pazarlık konusu olabilir. Arap Ligi tarafından, 29 Mart 2015 tarihinde düzenlenen zirvede, Arap ülkelerinin güvenlik işbirliğinin tesis edilmesi amacıyla ortak askeri gücün oluşturulmasına ilişkin mutabakata varılmıştır. Bu sayede Arap ülkelerinin iç ve dış risklere karşı güvenliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Tüm bunlara ek olarak Arap Ligi'nin aldığı bu karar; etkinliği azalan Suudi Arabistan'ın yeniden güçlenmesine ve bölgesel liderliğini sağlamasına hizmet etmektedir ki bu da İran tehlikesinin önüne geçileceği anlamına gelmektedir.⁴²

Kararlı Fırtına Operasyonu'nun temel amacı; nükleer program meselesinde İran'la diyaloga giren ABD yönetimine güçlü bir mesaj niteliğindedir. 5 Nisan 2015 tarihinde New York Times Gazetes'iyle yaptığı bir görüşmede Thomas Freedman; olası bir ABD-İran uzlaşmasının diğer sonuçlarından bağımsız olarak, Suudi Arabistan'ın böyle bir antlaşmanın bölgedeki güvenliği ve özellikle de terörizmi etkileyeceğinin farkında olduğunu belirtmiştir.⁴³ Amerikalı Gazeteci ve yazar David Ignatius, 21 Nisan 2015 yılında Washington Post'da yayımlanan analizinde; "ABD, Suudi Arabistan'dan vazgeçmedi, 'Kararlı Fırtına'da askeri operasyonun üçüncü haftasında istihbarat ve lojistik yardımı sağlanmıştır. Ancak Washington Riyad'ın hava saldırılarını engellemeye çalışmıştır. Çünkü ABD, Yemen meselesinin İran tarafından; Suudi Arabistan'ı kırmak için yürütülen bir tuzak olduğu endişesindedir." ifadelerini

41 Musa Şetiyovi, "El-Devrul Aklimi Lil-Suudiye (Suudi Arabistan'ın Bölgesel Rolü)", *Al Ghad*, 25 Temmuz 2017, <https://goo.gl/7S6PwQ>, (Erişim Tarihi: 07.11.2017).

42 Lina el-Hatip, "El-Devru S-Suudiel-Nafiz fil Halic vel Şarkul Avsat (Suudi Arabistan'ın Körfez ve Ortadoğu'daki Rolü)", *Al Hayat*, 1 Nisan 2015, <https://goo.gl/ms8Hwy>, (Erişim Tarihi: 28.04.2017).

43 Ahmed Zeki Usman, "Hudud el-Devur: Asifat el-Hazim ve Devrul Suudi fil Nizam al-Arabi el-Aklimi (Rolün Sınırları: Bölgesel Arap Düzeninde Kararlı Fırtına ve Suudi Arabistan'ın Rolü)", *Rawabet Center*, 28 Mayıs 2015, <http://rawabetcenter.com/archives/7536>, (Erişim Tarihi:29.04.2017).

kullanmıştır.⁴⁴ Obama 2015 yılının Mayıs ayı ortasında Camp David’te girdiği zorlu diyalogda, İnan’la yapılan nükleer antlaşma hususunda Körfez  lkelerini rahatlatmaya çalışmış ve ilgili ülkeleri bir düzenlemeye varmak amacıyla Tahran’la görüşmelere davet etmiştir. Obama’nın bu hedefi Suudi Arabistan  nc l ğ ndeki “Kararlı Fırtına” stratejisiyle tamamen çelişmektedir. 4 Nisan 2015 tarihinde Cemal Kaşıkçı, Kararlı Fırtına Operasyonu’nun temel amacının; İnan’ın Yemen’de herhangi bir şekilde varlık gösterememesi, olduğunu yazmıştır.⁴⁵

15 Aralık 2016 tarihinde merkezi Riyad olan “İslami Koalisyon”a 34 ülkenin katıldığını belirten Suudi Arabistan Veliahdı Muhammed bin Selman; 10 ülkenin de koalisyona dışarıdan destek verdiğini açıklamıştır.⁴⁶ Burada dikkat çeken hususlardan biri de terörle mücadele maksadıyla kurulduğu söylenen İslami Koalisyon’da; İnan, Umman, Irak, Suriye ve Cezayir’in yer almamasıdır. Brookings Enstitüsü araştırma görevlisi Bruce Riedel, “*Terörle mücadelede, Müslüman  lkeleri güçlü bir İslami askeri ittifakla, El-Kaide ve DEAŞ’a karşı bir araya gelebilir.*” ifadelerini kullanmıştır.⁴⁷ Diğer yandan Riedel, bu koalisyonun ideolojik açıdan terörle mücadelede etkin bir platform halinde gelebileceğine değinmiştir. Washington ise Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan “İslam Koalisyonu” olumlu bir şekilde karşılamış, bu doğrultuda Beyaz Saray’ın eski sözcüsü Josh Earnest, “*Suudi Arabistan büyük çaba harcamıştır ve bu koalisyon ABD tarafından daha önce DEAŞ’la mücadele kapsamında 65 devletin katılımıyla kurulan Uluslararası Koalisyon’un alternatifi değildir.*” açıklamalarında bulunmuştur. ABD yönetimi Obama döneminde, yalnızca DEAŞ’le mücadeleye yoğunlaşarak, İnan’a bağlı gruplara karşı önlem almadığından; “yapısal tereddüdü” içinde kalmıştır. Suudi Arabistan Veliahdı Muhammed bin Selman İslam Koalisyonu’nu deklare ederken tek hedefin DEAŞ olmadığını, koalisyonun terörün her türlüsüne karşı olduğunu bildirmiştir.

Analistler, yeni koalisyona Pakistan, Türkiye ve Mısır gibi güçlü ordulara sahip olan ülkelerin yanı sıra Yemen ve Libya gibi zayıf güçlülerin de dahil olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan Irak ve Suriye gibi İnan n fuzundaki ülkelerin de koalisyon dışında kaldığı gözlemlenmiştir. Riedel, Obama yönetimiyle, Suudi Arabistan’ın terörle mücadele zihniyetleri arasında bir karşılaştırma yaparak: “*Riyad’a göre İnan’la mücadele etmek, DEAŞ ve El-Kaide terör örgütleriyle savaşmaktan daha önemlidir. Suudi Arabistan’la aynı görüşü paylaşan ABD’li yetkililer; İnan’ın bölgedeki yayılcı faaliyetlerini, DEAŞ kadar tehlikeli g rmektelerdir. Bahsi geçen koalisyonun siyasi birliğini koruması halinde, ‘merkezi söylem’ olarak, İnan’a ve DEAŞ’a karşı çalışması beklenmektedir.*” yorumunu yapmıştır.⁴⁸

44 Aynı yer.

45 Aynı yer.

46 “Devrul el-Kiyada el-Suudiye fi Hasm el-Mefat el-Aklimi vel Duveliyel el-Mualaka (Bölgesel Sorunların  z lmesinde Suudi Arabistan’ın Rolü)”, *Arb Majallah*, 15 Ocak 2016, <https://goo.gl/Fzo8YP>, (Erişim Tarihi: 25.07.2017).

47 Aynı yer.

48 Aynı yer.

Suudi Arabistan; Yemen ve Bahreyn'de İran'a karşı gerçekleştirdiği askeri müdahalelerle, dış politikasındaki yumuşak gücünü artırmaya çalışmıştır. Bazı hedeflerin gerçekleştirilmesi adına, Selman bin Abdülaziz krallığının ilk yıllarında militarist siyaset benimsemiştir. Riyad'ın bu militarizm yanlısı politikaları olumlu sonuçların yanı sıra bazı olumsuzluklara da sebep olmuştur. Bu minvalde Suudi Arabistan'ın, sahip olduğu İslam Dünyası'nda sahip olduğu konum nedeniyle yoluna yalnızca askeri unsurları içeren sert güç politikalarıyla devam etmesinin mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Zira Suudi Arabistan'ın bölgedeki rolünü artırmak amacıyla sadece askeri yöntemlere başvurması, manevi ve dini konumunu olumsuz bir şekilde etkileyecektir. Bu nedenledir ki "Kararlı Fırtına" söylemi yerini "Kararlı Umut" Operasyonu'na bırakmıştır. Nitekim gelecekte yumuşak güç politikalarına yönelmesi beklenen ülkenin "2030 Vizyonu"na göre Suudi Arabistan'ın; sadece petrole dayalı bir ekonomik güç olmanın ötesine geçerek, din ve medeniyet boyutlarına da önem vereceği düşünülmektedir. Bu durum ise Riyad'ın Arap ve İslam Dünyası'ndaki rolünü öne çıkaracaktır. Ayrıca Suudi Arabistan'ın yürüttüğü İslam Koalisyonu doğrudan ve sınırlı askeri müdahalelerin haricinde farklı caydırıcılık yöntemlerine de başvuracaktır. Aksi takdirde Suudi Arabistan'ın dini konumu, sadece askeri güç kullanımından olumsuz etkilenecektir.⁴⁹

2030 Projesine ek olarak, Veliht Prens Muhammed bin Selman, uluslararası şirketlerle gerçekleştirdiği "Geleceğe Yönelik Suudi Arabistan Vizyonu" formunun açılışında; Ortadoğu için önemli bir ekonomik gelişme niteliği taşıyan "NEOM" yatırım projesini tanıtmıştır. NEOM projesi 2030 yılı projesiyle uyum içerisindedir. 2030 yılı projesi; radikal ve aşırı düşüncelerle mücadele, bölgedeki terörü destekleyen ülkelere karşı koyulması, güvenlik ve istikrarının sağlanma gibi konular da içermektedir.

Riyad'ın bölgedeki terörizm sponsorlarına karşı caydırıcı politikalarını temsil eden, İslam Koalisyonu güçlerinden de 250 bin askerin katıldığı, "Kuzey Gök Gürültüsü Askeri Tatbikatı", Suudi Arabistan'ın bölgesel ağırlığını gözler önüne sermiştir. İslam Koalisyonu devletlerinin askeri güçleri tarafından yapılan tatbikat; Riyad'ın yeniden bölgesel rolüne döndüğünü göstermiştir. Kuzey Gök Gürültüsü Askeri Tatbikatı, Suudi Arabistan'ın Suriye'de muhalefeti, Yemen'de demokrasi sürecini etkileyen ve Körfez bölgesinin güvenliğini tehdit eden Husilere karşı meşru Yemen Hükümeti'ni desteklediği bir dönemde gerçekleşmiştir. Ayrıca Suudi Arabistan, bahsi geçen bölgesel girişimleriyle, Ortadoğu bölgesinde güvenliğin koruyucusu sıfatı kazanma arayışındadır. Nitekim bu durum, Riyad'ın DEAŞ'a karşı yürütülen uluslararası koalisyon katılımlarından ve kara kuvvetlerini Suriye'ye gönderme hazırlığı yapmasından da net bir şekilde anlaşılmaktadır. Suudi Arabistan, Yemen ve Lübnan'da çıkarları çatıştığı halde, söz konusu hamlelerinde İran'ı hedef almadığını ifade etmiştir. Bu kapsamda Suudi Arabistan Savunma Bakanı Danışmanı Ahmet

49 Mutaz Selama, "İadat el-Siyaga el-Devrul Suudi Eklimiye (Suudi Arabistan'ın Rolünün Yeniden Gözden Geçirilmesi)", *Al-Ahram Center for Political and Strategic Studies*, 12 Haziran 2016, <http://apcss.ahram.org.eg/News/5492.aspx>, (Erişim Tarihi: 26.09.2017).

Asiri, Suudi Arabistan Haber Ajansı'na yaptığı açıklamada “*Tatbikatın hedefi İran değildir, terörle mücadelede odaklanılmıştır.*” ifadelerini kullanmıştır.⁵⁰

Suudi Arabistan'ın artan rolünün bir diğer kanıtı da istikrar ve güvenliğin sağlanması amaçlayan bölgesel girişimlerin merkezi halinde olmasıdır. 2017 yılının Mayıs ayında yapılan zirvede ev sahibi olan Riyad'ın rolü öne çıkarılmıştır. Suudi Arabistan'ın bölgedeki rolünün artmasıyla birlikte; başta Bağdat-Riyad ilişkileri olmak üzere birçok eski bölgesel denklem değişmiştir. Öte yandan daha önce belirlenen kırmızı çizgiler, bölgesel istikrar ve güvenliğin sağlanması bağlamında artı Riyad'ın dış politikasını sınırlandırmamaktadır. Bu erevede Suudi Arabistan'la İsrail arasındaki olası yakınlaşma, Siyonist rejimin bölgeye entegrasyonu sürecinin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu yakınlaşma daha sonraki süreçte İran'a karşı çıkabilecek bir eksene evrilebilir.

---

50 Ganim el-Muteyri, “Read el-şimal Takis Tezaid el-Devrul Suudi el-Aklimi (Kuzey Gök Gürültüsü Suudi Arabistan'ın Artan Rolünü Yansıtmaktadır)”, *Riyad Post*, 10 Mart 2016, <http://riyadhpost.live/6890>, (Erişim Tarihi: 23.08.2017).

3. İRAN'IN İMAJI

Dış politika kararlarının en önemli belirleyicilerinden biri de devletlerin uluslararası platformlarda bıraktığı izlenimlerdir. Bir devletin diğer devletlerle kurduğu ilişkiler, söz konusu ülkenin imajını gözler önüne sermektedir. Nitekim devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin belirleyici unsurları; dost-düşman algısı, güçlü-zayıf ayrımı ve ahlaki bağımlılıklardır. Devletler arası ilişkilerin görüntüsü; dış politika belirleme sürecinin en önemli faktörlerindedir. Örneğin, ABD dünyayı şu beş kategoride sınıflandırmıştır: Müttefikler, düşmanlar, ABD'den destek alanlar, destek almayanlar ve tarafsız devletler. Bahsi geçen kültürlerin ikincisi; bir devletin taşıdığı milli kültürü ve bu kültürün diğer devletler üzerinde bıraktığı izlenimi ifade etmektedir. Bu çerçevede milli kültürler; saldırgan-barışçıl, açık-kapalı, pragmatik veya liberal gibi kategorilerde incelenebilir. Üçüncü bir görüntü şekli ise devletlerin kendilerine edindiği roller üzerinden çizdikleri imajlardır. Bu bağlamda bölgesel rollerin, uluslararası rollerden daha net bir şekilde ortaya koyulduğunu ifade etmek gerekir.⁵¹

İmaj ve kültürel konular söz konusu olduğunda ilk akla gelen husus, İran'ın Ortadoğu'daki mezhep temelli faaliyetleridir. Irak ve Suriye'deki çatışmalara katılımı bilinen İran'ın Yemen'deki faaliyetleri belirsizken; Tahran yönetimi Husilere (Ensarullah) sağladığı desteği gizlememektedir. İran'ın bahsi geçen çatışmalardaki müttefikleri; Ehli Sünnet olmayan, Hizbullah ve Iraklı silahlı gruplar gibi On İki İmam ya da Şiilik mezhebinin, diğer versiyonları olan Alevi ve Zeydi kesimlerdir. Tartışmasız, bu bağlar İran'ın stratejisine mezhepsel bir görüş kazandırmaktadır. Ancak buradaki asıl merak konusu;

51 Bilhayrat Huseyin, "Keyife Nefhem Siyase el-İraniye el-Hariciye fil Şarkul Avsat? (İran Ortadoğu'daki Dış Politikasını Nasıl Kavrarız)", *Noon Post*, 2 Ağustos 2017, s. 3, <https://www.noonpost.org/content/13172>, (Erişim Tarihi: 10.09.2017).

“İran’ın bu stratejisi salt mezhep çıkarlarını mı gütmektedir yoksa durum daha mı karmaşıktır?” sorusunun yanıtıdır. İran’ın stratejik davranışları ve karar alma süreci analiz edilirken, dış politikasının iki ana aşaması dikkat çekmektedir. Bu iki seviye içerik ve şekil açısından farklı olmasına karşın her ikisi de Rehberin denetimi altındadır. Tahran’ın dış politikasını ifade eden bu iki boyutun ilki, devletler arasındaki ilişkilere ve İran Hükümeti tarafından idare edilmektedir. İkinci boyut ise DMO tarafından yürütülen, Tahran’ın devlet dışı örgütlerle olan ilişkilere ve bu safha hükümetin yetkileri dışında kalmaktadır.⁵²

Bir devletin kendi kimliğini inşa etmesi bir iç mesele olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla İran’ın da bu kuralın dışında kalmadığı ve kendi kimliğini mezhep üzerine inşa ettiği ileri sürülebilir. Burada belirtilmesi gereken bir diğer unsur da Tahran’ın bölgesel ittifaklarını da bu kimlik üzerinden inşa ettiğidir. Dolayısıyla mezhep temelli devlet kimliği Arap ülkelerinin egemenliğini ve ulusallığını tehdit etmektedir. Zira İran kendisini yalnızca Fars Şiiilerinin değil Arap Şiiilerinin de temsilcisi olarak tanımlamakta, bu sayede Irak ve Suriye’de yaptığı gibi siyasi ve askeri müdahalelerini meşrulaştırmaktadır. Öyle ki Tahran diğer ülkelerde kurduğu milis güçler üzerinden bahsi geçen müdahalelerini daha da tehlikeli bir boyuta taşımaktadır. Kendi topraklarında milis kurmayı yasaklayan İran Hükümeti Arap ülkelerindeki Şii gruplarını silahlandırmaktadır. Ekonomik yaptırımların kaldırılması ve dondurulan serbest mal varlığının İran’a girmesi halinde, Tahran yönetiminin bölgedeki faaliyetleri daha da artacaktır. Bu nedenle Arap Dünyası ile İran arasında ortaya çıkabilecek bir çatışmanın önlenmesi adına Tahran’ın mezhepsel politikalarını gözden geçirmesi gerekmektedir. İran komşu ülkeleriyle olan ilişkilerini; ancak küresel güçlere karşı benimsediği yaklaşımı sayesinde iyileştirebilir. Diğer yandan Tahran’ın; Arap Şiiilerinin, Arap ülkesi vatandaşları olduklarını kabul etmesi ve bahsi geçen grubu kendi kontrolü altına alma hedefinden vazgeçmesi gerekmektedir. Nitekim Tahran’ın Arap ülkelerindeki Şiiileri savunmasına karşılık, Arap ülkeleri de İran coğrafyasındaki Sünni vatandaşları himayeleri altına almak isteyeceklerdir. Tahran yönetimi, Allah ve peygamberi adına Velayet-i Fakih rejimiyle yönetilen İran Sünnilerinin yaşadığı zorlukları iyi bir şekilde kavramaktadır.

İran’ın stratejisi incelendiğinde Tahran’ın bölgedeki Şiiileri desteklediği açıkça görülecektir. Bu kapsamda Tahran yönetimi; başta Körfez bölgesinde olmak üzere Arap ülkelerindeki Şiiileri, siyasi ve askeri olarak desteklemek suretiyle, kendi çıkarlarına hizmet etmelerini sağlayacaktır. Ayrıca İran’ın bazı Arap ülkelerinde Şiiileri baskı aracı olarak kullandığı bilinmektedir. Örneklendirmek gerekirse; Lübnan’daki Hizbullah, Yemen’deki Husiler, Suriye’deki Alevi milisler ve Irak’taki Haşdi Şabi Tahran tarafından desteklenmektedir. Analistler ise İran’ın söz konusu stratejisini; “devlet” ve “devrim” düşüncesiyle yürüttüğünü ileri sürmektedirler. İran Hükümeti devlet düşüncesini; Batı ülkeleri, ABD, Rusya ve Çin büyük devletlere karşı

52 Ostovar, a.g.e., s. 6.

kullanılırken, devrim düşüncesini; Arap ülkelerine uygulamaktadır. Nitekim İran'ın uluslararası alandaki imajını olumlu kılan; büyük güçlerle olan ilişkilerinde devlet düşüncesini kullanmasıdır ki nükleer meselesini çözmek adına imzaladığı anlaşma bu çerçevede değerlendirilebilir. Diğer yandan devrim düşüncesiyle Lübnan, Suriye, Irak ve Yemen'de inşa edilen milisler, buldukları ülkelerin çıkarlarına aykırı olarak İran Hükümeti menfaatine hizmet etmektedirler.⁵³

1979 yılından bu yana bölgedeki devlet dışı aktörlerin desteklenmesi İran dış politikasının temel prensiplerinden biri haline gelmiştir. Yetkililer devrimin uzun vadede başarılı olabilmesi için devlet dışı faktörlerin benimsenmesinin önem arz ettiğini belirtmektedirler. Bu kapsamda 1980'li ve 1990'lı yıllarda gösterilen çabalara rağmen İran dış politikasının etkinliği zayıf kalmıştır.

Ülke, parçalanmış ekonomisiyle mücadele ederken sınırları dışındaki müttefik örgütleri de desteklemeyi ihmal etmemiştir. İran, 1990'larda yaşanan Bosna Hersek Savaşı'nda olduğu gibi, bugün de dışarıda kendine vekalet edecek askeri tabanını genişletme fırsatlarını aramaya devam etmektedir. Uzun vadede ise bahsi geçen vekillerle olan ilişkilerin, söz konusu ülkelerde stratejik bir yatırım haline getirilmesi amaçlanmaktadır. İsrail'in Lübnan'ı işgali ve Filistin meselesi dahil olmak üzere Ortadoğu'daki çatışmalar ve siyasi konularda, İran Hükümeti yurt dışındaki vekillerine büyük görevler atfetmiştir. Ayrıca İran, Irak'ın 2003 yılında ABD tarafından işgal edilmesiyle birlikte, ülkedeki müttefiklerine ciddi yardımlarda bulunmuştur. Benzer şekilde Suriye krizinde de müttefik rejimin, ayakta kalması amacıyla, siyasi ve askeri anlamda önemli katkılar sağlanmıştır. Komşu ülkeler tarafından izole edilen İran Hükümeti; söz konusu izolasyon politikalarına karşın ilişkilerinde devlet dışı gruplara odaklanmış ve sıkı dostluklar kurmuştur.⁵⁴

Ayrıca uluslararası medya da İran imajının oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. Dünya medyası, İran'ın içinde bulunduğu izolasyonu ve gizliliği açığa kavuşturarak, ülkenin içine girmek için temel bir koordinasyon kurmuştur. Batı medyası İran rejiminin ve kurumlarının yapısının, insanlığın doğasına ters düştüğünü ortaya koymuştur. Tahran'a karşı uygulanan ekonomik ve siyasi yaptırımların yansısı, kültürel alanlarda da maruz kalınan baskıların ele alındığı; "Rose Water" ve "Septembers of Shiraz" filmleri, İran'ın imajını etkileyen en önemli unsurlardandır. Son dönemlerde İran'a karşı kültürel alanda da baskılar uygulanmaktadır. Örneğin; İranlı yönetmen Asghar Farhadi'nin kazandığı Oscar ödülünü alması ABD tarafından engellenmiştir.

İran'ın sahip olduğu imaja dayanarak, Ortadoğu'daki tüm meselelere mezhepsel yaklaştığı söylenebilir. Ayrıca Tahran yönetimi, mezhepsel politikasını pragmatik bir şekilde uygulamış, Şiiler dışında Sünni gruplar

53 Ahmed Aziz, "İran Tedam el-Milişiyat el-Şiyye el-Taifiye: Kuva Naima Tuharukuha Evham Tasdir el-Savra" (İran Mezhepsel Milisleri Destekliyor: Devrim İhracı Yanılması Yumuşak Güçlerini Hareket Ettiriyor)", *Noon Post*, 19 Ekim 2016, <http://www.noonpost.org/content/14617>, (Erişim Tarihi: 28.09.2017).

54 Ostovar, *a.g.e.*, s. 9.

üzerinde kurduğu siyasi gücünü de İsrail ve Batı karşıtlığı kapsamında kullanmıştır. Bu nedenle İran Hükümeti bölgesel etkinliğinin şüpheyle karşılandığının farkındadır ki aynı şekilde büyük güçler de İran'ın bölgedeki rolüne endişeyle yaklaşmaktadır.

Tahran, ezilenleri korumak adı altında gerçekleştirdiği politikalarla, ülkelerin iç işlerine müdahale etmekte ve bu durum da söz konusu devletler nezdindeki imajı olumsuz algılanmaktadır. Nitekim bugün İran hakkında oluşturulan imaj; terör sponsorluğu, insan hakları ihlalleri ve uluslararası barış tehdidi olarak ifade edilmektedir. Mezhepsel politikalar benimseyen İran Hükümeti hakkında uluslararası arenada alınan olumsuz kararlara ek olarak; 2017 yılının Mayıs ayında düzenlenen Riyad Zirvesi'nde varılan fikir birliği de Tahran'ın imajını dair önemli örnekler içermektedir. İran, daha önceki süreçte Güney Afrika'nın yaşadığı ve günümüzde İsrail'in karşı karşıya olduğu "dışlanmışlığa" maruz kalmaktadır. Tüm bunlardan yola çıkarak, İran'ın gereksiz müdahaleleri üzerinden edindiği olumsuz imajının, bölgesel stratejisinin önündeki en büyük engel olduğu sonucuna varılabilir.

4. İRAN'IN MİLLİ GÜVENLİĞİ

Milli güvenlik; devletin toprak, kaynak ve çıkarlarının içeriden ve dışarıdan gelen tehditlere karşı korunması olarak tanımlanabilir. Küreselleşmeye bağlı olarak yaşanan gelişmeler, güvenlik ve güç kavramlarında büyük değişikliklerin kaydedilmesine neden olmuştur. Bu değişimlerle güvenlik kavramı; sadece askeri alanla ilgili sınırlı kalmayarak siyasi, teknolojik, eğitim ve ekonomik kalkınma gibi boyutlar da kazanmaya başlamıştır.⁵⁵

Küreselleşme bağlamında devletlerin iç işlerine yapılan uluslararası müdahaleler her zamankinden daha farklı bir boyut kazanmıştır. Aynı zamanda küreselleşme sosyal eğilimlerin, yeni fikirlerin ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin çoklu roller edinmesine de olanak sağlamıştır. Geçen yirmi yılda yaşanan şiddet ve terör olayları ise ulusal güvenlik kavramını derinden etkilemiştir. Örneğin; ABD, milli güvenliğinin sadece kendi topraklarıyla sınırlı kalmadığını, dünyanın her yerine uzanabileceğini bildirmiştir.⁵⁶ Aynı şekilde İran'ın da milli güvenliğini tehdit eden unsurlar ülke sınırından uzaklaştırılmaktadır.

İran'ın milli güvenline küreselleşme perspektifinden bakıldığında; coğrafi konum, askeri güç gibi diğer geleneksel unsurların hala etkili olduğu anlaşılacaktır. Dolayısıyla küreselleşmenin İran'ın ulusal güvenlik stratejilerini etkilemediği söylenebilir. Çünkü İran'ın milli güvenliğindeki en önemli unsur hala ülkenin coğrafi konumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim İran,

55 Casim Muhammed, "El-Emnul Kavmi fil Nizam el-Siyasi el-Hadis (Siyasal Sistemde Milli Güvenlik)", *Beirut Center for Middle East Studies*, 9 Şubat 2014, <http://www.beirutme.com/?p=3106>, (Erişim Tarihi: 27.11.2017).

56 Abdulmuti Zeki, "El-ennul Kavmi: Kira fil Mefhum vel Abad (Milli Güvenlik Kavramı: Anlam ve Boyutlarına Yaklaşım)", *Mısır Araştırma Merkezi*, 9 Şubat 2016, <http://www.eipss-eg.org/%D8>, (Erişim Tarihi: 30.09.2017).

farklı coğrafi bölgelerin merkezinde yer almakta ve herhangi bir bölgesel sisteme de dâhil olmamaktadır. İran'ın coğrafi konumu Türk Dünyası, Orta Asya, Hindistan alt kıtası ve Arap Dünyası arasında bir geçit niteliği taşımakta ve bu stratejik konumun, ülkenin uluslararası rolünü etkilediği su götürmez bir gerçektir. Bu nedenle İran'ın milli güvenliğinin; tek kutuplu dünya sisteminden çok kutuplu yapıya dönüşmesi ve küreselleşmeye göre revize edilmesi ihtiyacı hâsıl olmuştur. İran'ın milli güvenliğinde yer alan beka faktörleri bölgesel gelişmelerden etkilenmiştir. ABD'nin Körfez bölgesindeki varlığı ve İrandan geçmesi planlanan petrol hatlarını engellemek istemesi, Pakistan askeri gücünün gelişmesi, Irak krizi, Türkiye'nin Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü (NATO) üyesi olması ve Talabani'nin terör faaliyetlerini desteklemesi; İran'ın milli güvenlik alanının uluslararası bir boyut kazanmasına neden olmuştur.⁵⁷

Yukarıda ele alınan unsurların yanı sıra Tahran'ın milli güvenliğine tehdit oluşturan bazı faktörler de öne çıkmaktadır. İran ideolojik açıdan baktığı dış dünyayı, iki kategoriye ayırmaktadır. Bunlardan birincisi; ABD öncülüğündeki, şer odaklı zalimler dünyasıyken, ikincisi; İran liderliğindeki mazlumlar dünyasıdır. Tahran'ın sembolize ettiği hayır ve şer grupları, İslam Dünyası'nın savaş ve barış diyarı anlayışlarını temsil etmektedir. O halde İran'ın milli güvenliğini de büyük güçlerle olan ilişkilerinin doğasına göre düzenlediği sonucuna varılabilir. Bu hususlara ek olarak Şiilik mezhebi ve Arap Körfezi'nin "Fars Körfezi" olduğu yönündeki iddialar; Tahran'ın milli güvenlik anlayışında önemli bir yer tutmaktadır. Bu minvalde İran'ın milli güvenliğini tehdit eden üç boyuttan bahsedilmektedir:⁵⁸

- Uluslararası düzen ve olgular (Küreselleşme ve Dünya Ticaret Örgütü)
- ABD ve Avrupa devletleri gibi büyük güçlerin tehditleri
- Bölgesel tehditler (Körfez Ülkeleri, Hazar Denizi'ne kıyaslı olan devletler, İran'a komşu olan Asya devletleri ve İsrail)

1979 yılında gerçekleşen devrimden sonra yeni güvenlik stratejisi belirli bir çerçeveye oturtulmuştur. İran'ın 1979 yılı itibarıyla benimsediği milli güvenlik stratejisinin özü ve geleceği incelendiğinde aşağıdaki faktörler öne çıkmaktadır:⁵⁹

- **İçsel Faktörler:** Tahran yönetimi, 1979 Devrimi'yle karşılaşılan zorlukların ve içsel tehditlerin sindirilmesiyle, İran-İrak Savaşı'nın yarattığı problemlerin çözülmesi amacıyla, kontrol ve denge stratejileri belirlemiştir. Bu zorluklar üzerinden, devletin genel stratejisinin ortaya koyulması adına, Rehber'e mutlak yetkileri tanınırken, devletin en önemli kurumlarından biri olan DMO ve İran Devrim Mahkemesi kurulmuştur.

57 Seyid Kazım Secad Pur, "El-Avleme vel Emnul Kavmi el-İrani (Küreselleşme ve İran'ın Milli Güvenliği)", *Al Bainah*, 22 Ağustos 2017, <http://www.albainah.net/index.aspx?function=item&id=1904&lang>, (Erişim Tarihi: 17.09.2017).

58 Memduh Enis Fathi, "Emnul Kavmi el-İrani (İran'ın Milli Güvenliği)", *Al Bayan*, 8 Mayıs 2008, <https://goo.gl/9yxcGv>, (Erişim Tarihi: 18.05.2017).

59 Aynı yer.

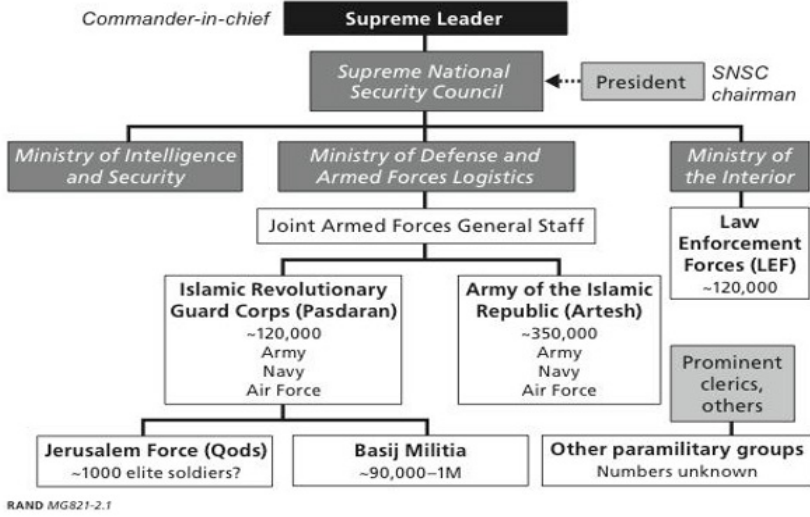
- **Bölgesel Faktörler:** İran-Irak Savaşı'ndan sonra etkin tarafsızlık stratejisi benimseyen İran, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üye olmak suretiyle, Çin ve Rusya'yla yakınlaşarak kendisine uygulanan izolasyon politikasını kaldırmaya çalışmıştır.
- **Uluslararası Faktörler:** İran, ABD ve Batı ülkelerine karşı akıllı güç politikalarını bir arada kullanarak, Ortadoğu'da nüfuzunu artırmak adına vakit kazanmıştır. Bu şekilde ABD'nin baskı yapabileceği araçları etkisiz hale getirmiştir.

İran'ın bölgesel stratejisini açıklamak oldukça zor olsa da ülkenin güvenlik kuruluşlarının işleyişini gözler önüne sermektedir. Bu noktada milli güvenlik stratejisi, üç önemli yönüyle karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi devrimin zorunluluğu, ikincisi ise etnik kimliği göre bölünmeler ve hâkim olan ekonomik durumdur. Bu hususlar İran'ın diğer devletlerle olan ilişkilerinin temelini oluşturmuştur.

Planlama ve uygulama bağlamında ise silahlı kuvvetler ve istihbarat kurumları, Milli Güvenlik Konseyi (MGK) ile işbirliği yaparak, İran'ın ulusal güvenliğinin genel çerçevesinin benimsenmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Milli Güvenlik Konseyi, İran'ın güvenlik tehlikelerine karşı verdiği mücadelelere ilişkin yöntemleri belirleyen en önemli karar mercilerinden biridir. Ancak güvenlik hedefleri DMO ve bölge müttefikleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Tahran'ın güvenlik meselelerinin daha ziyade komşu ülkeleri ve başta Suudi Arabistan olmak üzere bölgesel güçleri kapsadığını belirtmek gerekmektedir. Bölgesel güçlerin yanı sıra Washington'la da birçok güvenlik sorunu yaşayan İran'ın nezdinde ABD bir tehdit olarak nitelendirilmektedir. Tüm bu hususlara ek olarak İran, Ortadoğu bölgesinde milis güçleri destekleyerek Tahran'ın askeri konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır.

Kudüs Tugayları Komutanı Kasım Süleymani'nin Karman ilinde yaptığı konuşmasında, Tahran'ın Arap ülkelerine karşı verdiği mücadeleye muhalefet eden kişilerin devlet kurumlarında görev yapamayacaklarına ilişkin açıklaması; DMO'nun İran milli güvenliğinin tesis edilmesi noktasındaki rolünü ortaya koymaktadır. Kasım Süleymani, DMO'ya bağlı olan "Mashriq" kanalında yaptığı açıklamalarda; "2009 yılında sokaklara çıkarak 'Burası Gazze değil, Lübnan değil, burası İran' sloganı atan göstericilerin hiçbiri siyasi yetkilere sahip olamayacak ve önemli karar mercilerinde yer alamayacaklardır." sözlerini sarf etmiştir.⁶⁰ Bu kapsamda İran Genelkurmay Başkanlığı Sözcüsü General Mesut Cezayiri, 8 Mart 2018 tarihinde Beşar Esad'a yapılan yardımlara benzer şekilde, Husilerin de desteklenmesi adına Yemen'e asker gönderme tehditlerinde bulunmuştur.

60 "El-Nizam el-İrani.. Devletül el-İstikbar el-Eklimi (İran Rejimi: Bölgesel Diktatörlük Devletidir)", *Rawabet Center*, 26 Mart 2016, <http://rawabetcenter.com/archives/23380>, (Erişim Tarihi: 17.08.2017).

şekil 1: İnan'ın Milli Güvenlik Yapısı**Iran's National Security Establishment**

Kaynak: "Iranian Laws & Government: The Structure of Power in Iran", *Iran Chamber Society*, 14 Ekim 2017, http://www.iranchamber.com/government/articles/structure_of_power.php, (Erişimi Tarihi: 16.09.2017).

Yukarıda yapılan açıklamaların yanı sıra İnan güvenliğini korumak adına aşağıdaki faktörler geliştirilmeye çalışılmıştır:

- Körfez Ülkelerini doğrudan veya dolaylı bir şekilde kuşatmak amacıyla; bu ülkelerin kuzeyindeki Suriye, Irak ve Lübnan'da ve güneyindeki Yemen'de, Tahran yönetiminin nüfuzunu artırmaya çalışmıştır. Hizbullah, Haşdi Şabi ve Husiler üzerinden bahsi geçen kuşatma faaliyetlerini yürüten İnan; aynı zamanda Bahreyn ve Suudi Arabistan'ın doğusundaki Şii topluluklarını da kendi hükümetlerine karşı kışkırtmaktadır. Diğer yandan Körfez Ülkelerinin ulusal güvenliğini etkileyebilecek devletlerde (Pakistan, Afganistan ve bazı Afrika ülkeleri) nüfuzunu artırmaya çalışmaktadır.
- P5+1 ülkeleriyle yapılan nükleer antlaşma üzerinden elde edilen ekonomik imkanlar, Tahran yönetimi tarafından yayılcılık politikaları doğrultusunda kullanılmıştır.
- Bölgesel güvenlik, Körfez Ülkelerine düşmanlık benimseyen DMO'ya bırakılmıştır.
- DEAŞ'tan geri alınan Irak ve Suriye'deki şehirlerinin demografisinin yeniden yapılandırılması suretiyle; bu ülkelerin parçalanmasına zemin hazırlayarak ve güç dengesini İnan lehine çevirmek amacıyla, DEAŞ'tan temizlenen bölgelerin asıl yerlilerinin yerine Pakistan ve Afganistan'dan kaçan göçmenler yerleştirilmektedir.
- İnan, dini söylemlerini siyasi amaçla kullanarak, hac mevsimlerinde toplanan 3 milyon insan arasında kargaşa çıkarmış, farklı komplolar ve planlar üzerinden Körfez Ülkelerinin en büyük gücü olan Suudi Arabistan üzerinde stratejik baskı kurmuştur.

- İran hac mevsimlerinde Suudi Arabistan'ı zor durumda bırakmak ve hac organizasyonlarını başarısız kılmak adına farklı yöntemler benimsemektedir. Böylece Tahran, Riyad'ı bölgesel ve uluslararası bağlamda güvenlik açısından zayıflatmaya çalışmaktadır.
- İran, BAE adalarının işgalini sürdürmekte ve barışçıl yollarla ulaşılabilecek herhangi bir çözümü kabul etmektedir. Bu durum da Tahran'ın adaların hakimiyeti konusundaki kararlılığını göstermektedir. Oysa, adaların BAE'ye ait olduğu tarihi belgelerle kanıtlanmıştır. Bu politikalar bağlamında İran'ın iyi komşuluk ilişkileri ve devletler arasında barış prensipler ilkelerine aykırı hareket ettiği gözlemlenmektedir.
- İran'ın sahip olduğu büyük medya gücüyle, onlarca televizyon kanalı, gazete ve web sitesi üzerinden mezhep kışkırtması faaliyetleri yürüttüğü bilinmektedir.
- Tahran düzenli periyotlarla Körfez bölgesinde askeri tatbikatlar yürütmektedir. Ancak bu tatbikatlar İran'ın bölgesel istikrar ve güvenliğin sağlanması yönündeki iddialarıyla çelişmektedir. Nitekim söz konusu operasyonlar komşu ülkelerce doğrudan tehdit olarak algılanmaktadır. Ayrıca İran tarafından geliştirilen kısa menzilli füze programlarının da Körfez Ülkelerini hedef aldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) devletlerinin doğrudan tehdit edildiği söylenebilir.
- İran, Hürmüz Boğazı'nı kapatma tehditlerinde bulunarak, Körfez Ülkelerinin petrol ihracatını hedef almaktadır. Bu durum Tahran'ın Körfez Ülkelerini ekonomik stratejilerle de hedef aldığını gözler önüne sermektedir.
- İran'ın milli güvenliği milis güçler tarafından muhtemel tehlikelere karşı korunmaktadır. Nitekim Ali Hamaney de yaptığı açıklamalarda birçok kez; tehditlerin Tahran'a ulaşmasına izin vermeden, harekete geçtiği yerden yok edilmesi gerektiğine değinmiştir.
- Tahran yönetimi, IKBY'nin bağımsızlık taleplerine karşı sert politikalar benimsemiştir. Kasım Süleymani'nin bölgeyi içeriden parçalayarak, referandumu başarısız kılması ve Kerkük başta olmak üzere tartışmalı bölgeleri IKBY kontrolünden çıkartması; Tahran yönetiminin söz konusu aktörün varlığından duyduğu endişelerinin bir göstergesi olabilir.

Yukarıdaki belirtilerden hareketle İran'ın güvenlik yaklaşımının; milli güvenliği en yüksek seviyede tutmak amacıyla proaktif stratejiler üzerine kurulduğu söylenebilir. Bu şekilde Tahran olası tehditleri ülke sınırlarından olabildiğince uzak tutmaya çalışmaktadır. İran, iç ve dış tehditleri bir bütün olarak ele almakta ve dış tehlikeler üzerinden rejime yöneltilen iç tehlikeleri de çözmeye çalışmaktadır. Milli güvenliği muhafaza etmek adına

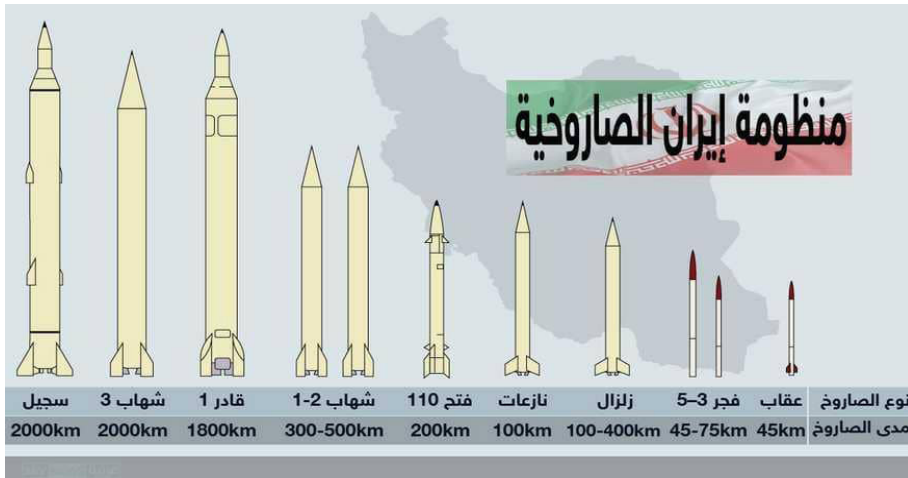

iç ve dış tehditlere karşı yönetimin radikal bir yaklaşım sergilemesi, güvenlik stratejilerinde birçok sorunla karşılaşmasına ve eleştirilmesine neden olmuştur. İnan'ın benimsediği güvenlik stratejisi doğrultusunda, komşu ölkelerinin iç işlerine müdahale etmesi; birçok bölgesel ve uluslararası baskıya maruz kalmasına neden olmuştur.

4.1 Balistik Füze Programı Sorunu

İnan'ın, füze sistemini geliştirmek adına gösterdiği çabalar devrim öncesine dayanmaktadır. Washington'un Lans füzelerini Tahran'a satmayı reddetmesinin ardından, şah Hükümeti, İsrail'le kısa menzilli füzeler geliştirme hususunda anlaşmaya varmıştır. Anlaşma kapsamında İsrail'in sağladığı teknolojik altyapı sayesinde İnan; 400 savaş uçağıyla Körfez bölgesinin en güçlü hava kuvvetlerine sahip olmuştur. Tahran, 1980'lerde yaşanan İnan-Irak Savaşı'ndan bugüne dek füze sistemini geliştirmeye çalışmış ve halihazırda bölgedeki en büyük cephaneliğe sahip olan ölkelerden biridir. İnan, yapay uydu fırlatma imkanlarını geliştirmek suretiyle, İsrail'den sonra Ortadoğu'da bu teknolojiye sahip ikinci devlet statüsüne ulaşmıştır. İsrail'in balistik füze programı İnan'dan daha nitelikli olduğu halde, niceliksel olarak nispeten zayıftır. İnan'daki balistik füzelerin büyük bir çoğunluğu başta Kuzey Kore olmak üzere yurtdışından temin edilmektedir. İsrail'e ulaşması için 1200 km yeterli olduğu halde; İnan Hükümeti karadan-karaya füzelerin menzilinini 2000 km olduğunu bildirmiştir. Bu durumda İnan; bölgede nükleer silaha sahip olmayan ölkeler arasında balistik füzelerin menzilinini 2000 km'ye çıkartan ilk ölkelerden biri olmuştur.⁶¹

şekil 2: İnan'ın Balistik Füzeleri

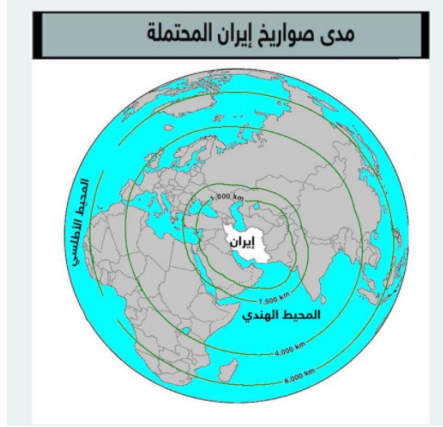

Kaynak: "İnan ve Bernamec el-Sevarih el-Balistiye (İnan ve Balistik Füze Programı)", *Sky News Arabia*, 19 Aralık 2016, <https://goo.gl/vD3yzi>, (Erişim Tarihi: 02.11.2017).

61 Alaeddin es-Seyid, "Maeldi Nerufuhu an Bernamec el-Sevarih el-Balistiye el-İraniye? (İnan'ın Balistik Füze Programından Hakkında Ne Biliyoruz?)", *Sasa Post*, 20 Ocak 2016, <https://www.sasapost.com/iran-ballistic-missiles-overview>, (Erişim Tarihi: 09.12.2017).

Ülkenin mütevazı hava kuvvetleri ve simgesel deniz kuvvetlerine sahip olması; daha çok balistik füzeye yönelmesine neden olmuştur ki bu alanda nispeten gelişmiş olduğu bilinmektedir.⁶² Yukarıda da gösterildiği üzere, İran'ın balistik füzeleri 45 ile 2000 km menzil arasında seyretmektedir.

Şekil 3: İran Balistik Füzelerinin Olası Menzilleri

Kaynak: “İran ve Bernamec el-Sevarih el-Balastiye (İran ve Balistik Füze Programı)”, *Sky News Arabia*, 19 Aralık 2016, <https://goo.gl/vD3yzi>, (Erişim Tarihi: 02.11.2017).

Şekil 4: İran'ın Kısa Menzilli Füzeleri

Kaynak: “İran ve Bernamec el-Sevarih el-Balastiye (İran ve Balistik Füze Programı)”, *Sky News Arabia*, 19 Aralık 2016, <https://goo.gl/vD3yzi>, (Erişim Tarihi: 02.11.2017).

BM'nin 2231 sayılı kararı, İran'ın balistik testlerinin, uzun menzilli füzelerinin veya nükleer yetenekli füzelerin geliştirilmesinin yasaklamasına öngörmesine rağmen, DMO Hava-Uzay Kuvvetleri Komutanı Tuğgeneral Emir Ali Hacızade, İmam Hüseyin Askeri Üniversitesinde yaptığı konuşmada; İran Silahlı Kuvvetler Başkomutanı Ali Hamaney'in tavsiyelerini dikkate

62 Farzin Nadimi, “Iran's Missile Arsenal and the Nuclear Negotiations”, *The Washington Institute*, 22 Aralık 2014, <https://goo.gl/F5mH5v>, (Erişim Tarihi: 07.11.2017).

alarak, füzelerin hassasiyetini geliştirdiğini ve üretimini artırdığını ifade etmiştir.⁶³ Buna ek olarak 2016 yılının Kasım ayında İran Genelkurmay Başkanı, Suriye’de DMO’ya ait füze fabrikalarının kurulduğunu ilan etmiştir. Ayrıca Tahran yönetimi en az dört kez nükleer başlık taşıyan balistik füze testi gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda Tahran’ın oluşturduğu tehditler sadece balistik füze testleriyle sınırlı kalmayarak, uygulamada Esad rejimine teslim edilmiş ve Suriye halkı üzerinde kullanılmıştır. Suriye’nin yanı sıra söz konusu füzeler bölgedeki müttefikler; Hizbullah ve Husilerle de paylaşılmıştır. Nitekim 2016 yılında Husilerin, Suudi Arabistan’daki üç farklı hedefe balistik füze saldırısı düzenlediği bilinmektedir.

ABD’deki Cumhuriyeti Parti’nin önde gelen isimlerinden Senatör John McCain de dahil olmak üzere Washington’dan yapılan açıklamalar; Husiler tarafından Aden Körfezi’ndeki ABD destroyerine karşı fırlatılan füzelerin İran kaynaklı olduğunu göstermektedir.⁶⁴ 2013 yılında Irak topraklarından Suudi Arabistan’ı hedef alan bazı Mortar füzelerinin ise Hizbullah milislerine teslim edildiği bilinmektedir.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (IISS) araştırmacıları tarafından hazırlanan bir raporda, İran’a; balistik füze tehditlerine karşı çıkmak adına KİK üyesi ölkelere 55 adet Patriot savunma sisteminin konuşlandırılması ve THAAD hava savunma sisteminin kullanılması önerilmiştir. Ayrıca enstitü tarafından, “İran’ın Balistik Füze Tehlikelerine Karşı Körfez Ölkelerindeki Savunma Füze Projesi” başlığı altında gerçekleştirilen seminerde danışman Toby Dodge; Suriye ve Yemen’deki çatışmaların Tahran balistik füzelerinin etkinliğini test etmek adına önemli bir saha olduğunu bildirmiştir. Dodge açıklamasının devamında “Hizbullah ve Husiler, İran’ın balistik füzelerini test etmek için iyi fabrikalardır.” ifadelerini kullanmıştır. Bu doğrultuda Dodge, İran’ın Körfez Ölkelerine karşı balistik füze fırlatması durumunda bölge ölkeleri tarafından karşılıksız bırakılmayacağını belirtmiştir. Başka bir ifadeyle Dodge açıkça, herhangi bir saldırı durumunda ABD’nin Körfez Ölkelerini savunacağını ve Suudi Arabistan’la birlikte, İran’a karşı füze fırlatacağını bildirmiştir. Dodge konuşmasının devamında, Suudi Arabistan’ın Husiler tarafından fırlatılan füzelerin hepsini başarıyla düşürdüğünü de dile getirerek iddialarını güçlendirmiştir. İran’ın balistik füze programını durdurmak için Körfez Ölkelerine bir savunma sistemi kurma çağrısında bulunan Dodge, Tahran’a engel olmanın en kestirme yolunun daha fazla yaptırım uygulamak oluğunu açıklamıştır. Danışman, İran’ın nükleer anlaşma sonrası füze satın alma faaliyetlerini hızlandıracağını öngörerek, bölgesel askeri işbirliğinin sağlanması adına, merkezi Suudi Arabistan’da olan Körfez Kalkanı ve türevi koalisyonların önemine vurgu yapmıştır.⁶⁵

63 Salih Hamid, “Hel Sevarih el-İran Ahtar min Kunbula el-Neveviye? (İran’ın Füzeleri Nükleerden Daha Tehlikeli midir?)”, *Al Arabiya*, 7 Aralık 2016, <https://www.alarabiya.net/ar/iran/2016/12/07/>, (Erişim Tarihi: 05.11.2017).

64 Aynı yer.

65 Abid el-Sahimi, “Takrir Strateji Yarsim Hiyarat Düvel el-Halic Limüvacat Hatar el-Sevarih el-İraniye (Körfez Ölkelerinin İran Füze Tehlikelerine Karşı Seçeneklerini izen Stratejik Rapor)”, *Aawsat*, Sayı: 13848, 27 Ekim 2016, <https://aawsat.com/home/article/770276/>, (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

Ayrıca Rusya'da Ortadoğu Araştırmalar Merkezi tarafından yayınlanan bir çalışmada, ABD ve İsrail'in uluslararası barışı tehdit ettiğini iddia ettiği İran'ın balistik füzeleri incelenmiştir. Yapılan çalışmanın özetinde, İran'ın ulusal güvenliğinin balistik füzeler üzerinden sağlandığı ileri sürülmüştür. Ayrıca balistik füzelerin, İran silahlı güçlerinin en önemli unsurlarından biri olarak ülkenin dış tehlikelere karşı koruduğu ifade edilmiştir. Buna karşın ABD ve bölgenin iki en önemli müttefiki Suudi Arabistan ve İsrail; Tahran'ın balistik füzelerini bir tehdit olarak görmekteledir. Daha önce de belirtildiği üzere İran sürekli olarak füze cephaneliğini geliştirme ve yenileme çabasıdadır. Bu doğrultuda füzelerin menzili arttırılırken, aynı zamanda hassasiyetleri de geliştirilmeye çalışılmıştır. Tahran yönetiminin bu çerçevede gösterdiği tüm gayretlere rağmen hala bazı eksiklikleri mevcuttur. Zira İran füzelerinin uzak mesafedeki hedeflere yönelik hassasiyetinin yetersiz olduğu; 18 Temmuz 2017 tarihinde Suriye'nin Deyrizor iline fırlatılan füzede açıkça gözlemlenmiştir. Bu nedenle Tahran füzelerinin uzak hedefleri vurabilme kapasitelerini geliştirmeye çalışmaktadırlar.⁶⁶

İran'ın balistik füzelerini geliştirme faaliyetleri gizli bir şekilde yürütülmektedir. Bu kapsamda DMO Generali Emir Ali Hacızade Fars Haber Ajansı'na yaptığı açıklamada, İran-İrak Savaşı'nda büyük yıkımların yaşandığı Dezful şehrinde, üçüncü yeraltı balistik füze fabrikasının inşasının tamamlandığını dile getirmiş ve söz konusu çalışmaların devam edeceğini bildirmiştir.⁶⁷ General Hacızade konuşmasının devamında, karadan-karaya kullanılmak üzere yapılan füzenin adının da "Dezful" olacağını açıklamıştır.⁶⁸

Tahran, Washington'un, balistik füze programından dolayı kendisine yeni yaptırımlar uygulama kararı almasından birkaç gün sonra, 27 Temmuz 2017 tarihinde yapay uydu taşıyan füze denemesi testi yapmıştır. İmam Humeyni Uzay Merkezi'nin açılış töreninde, fırlatılan füze İran efsanelerinde yer alan "Simurg" kuşu adını almıştır. Ağırlığı 250 kg olan füze, 500 km yüksekliğe ulaşabilmektedir. İran'ın balistik füze programını geliştirmesi, Batı ülkelerinde şüpheyle karşılanırken, İran Hükümeti uzay programının barışçıl olduğuna vurgu yapmaktadır.⁶⁹

ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya, İran'ın fırlattığı dünya yönergesine yapay uydu taşıyan füzeyi, "tehdit ve tahrik edici bir adım" olarak nitelendirmiş ve BM Genel Sekreteri'nden soruşturma açılmasını talep etmişlerdir. BM Güvenlik Konseyi'nin İran'a Karşı Yaptırımlar Komisyonu'na ve BM Genel Sekreteri António Guterres'e sunulan raporda, bahsi geçen dört devlet 27

66 "El-Sevarih Balistiye el-İraniye (İran'ın Balistik Füzeleri)", çev. Sabrin Zeho, *İdrak For Studies and Consultation*, 20 Temmuz 2016, <http://idraksy.net/iranian-ballistic-missiles>, (Erişim Tarihi: 16.11.2017).

67 Belirtmek gerekir ki diğer balistik füze geliştirme fabrikaları; Kerman eyaletine bağlı olan, Tahran'a 800 km uzaklıkta bulunan Sercan şehrinde bulunmaktadır.

68 "İran Testekmul Bina Salis Münşa Tahtel Ard Lisinat el-sevarih el-Balistiye (İran Üçüncü Balistik Füze Fabrikasını Tamamladı)", *Euro News*, 25 Mayıs 2017, <http://arabic.euronews.com/2017/05/25/iran-revolutionary-guard>, (Erişim Tarihi: 20.11.2017).

69 "İran Tehtebur 'Binecah' Saruh ila el-Feza (İran 'Başarılı' Bir Şekilde Uzaya Fırlattı)", *BBC*, 27 Mayıs 2017, <http://www.bbc.com/arabic/middleeast-40742610>, (Erişim Tarihi: 19.11.2017).

Temmuz 2017 tarihinde yapılan füze testinin, 2015 yılında Güvenlik Konseyi tarafından alınan karara aykırı olduğunu belirterek, Guterres'ten İran'ın uzay faaliyetleriyle ilgili detaylı bir rapor hazırlamasını talep etmişlerdir. İran'ın nükleer programı hususunda yapılan anlaşmayla, İran'a uygulanan yaptırımlar, 19 ay önce kaldırılmıştır. Ancak İran ile büyük güçler arasında imzalanan nükleer antlaşma, teknik olarak silah yasağına bağlıdır.⁷⁰

Bu kapsamda İran'ın geliştirdiği balistik füze menzilleri, Tahran'ın askeri stratejisinin temel unsurlarından biridir. Ayrıca, İran karar mercilerine göre balistik füzeler, nükleer silahların bir alternatifi niteliğini taşımaktadır. Balistik füze programı, gelecek aşamada İran'ın bölgesel ve uluslararası güçler arasındaki ilişkilerinde bir tartışma konusu yaratabilir. Çünkü İran balistik füzelerini bir caydırıcı güç unsuru olarak kullanmaktadır. DMO Başkanı Yardımcısı Hüseyin Selami Avrupa ülkelerinin İran'ı tehdit etmesi halinde, balistik füze menzillerinin 2000 km ile sınırlı kalmayıp daha da geliştirileceği açıklamasında bulunmuştur.

İran'ın balistik füze tehditlerini arttırması, uzun vadede Tahran'ın bölgesel etkisini olumsuz etkileyecektir. Zira geliştirilen balistik füze programı sürekli olarak yaptırımların uygulanmasına hizmet edecektir. Nükleer antlaşmayla birlikte İran'a karşı uygulanan birtakım yaptırımların kaldırılmasının ardından Washington, balistik füze programından dolayı İran Hükümeti'ne bağlı yeni kurum ve kuruşlara yeni müeyyideler geliştirmiştir. Söz konusu strateji, Donald Trump'ın ABD başkanı olarak iktidara gelmesinin ardından net bir şekilde gözlemlenmiştir. Belirtmek gerekir ki, balistik füze programı nedeniyle ekonomik yaptırımlarla mücadele eden Tahran ile Washington arasındaki gerginlik artarak devam ederken diğer yandan ABD'nin müttefiki olan Suudi Arabistan, askeri yeteneklerini geliştirmektedir. Uygulanan yaptırımlar, İran iç siyasetinde olumsuz etkiler bıraktığı gibi, uluslararası platformlarda da ülkenin etkinliğini zayıflatmaktadır.

70 Michael Nichols, "El-Kiva el-Garbiye Tasıf el-Tecrübe el-İraniye Bianaha Tehdid (Batı Devletleri İran'ın Füze Denemesini Bir Tehdit Olarak Görmektedirler)", *Reuters*, 2 Ağustos 2017, <https://ara.reuters.com/article/worldNews/idARAKBN1AI23P>, (Erişim Tarihi: 17.11.2017).

5. SOÇİ ZİRVESİ SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Soçi’de Suriye krizi bağlamında bir araya gelen Türkiye, Rusya ve İran üçlü zirvesinde; ülke topraklarında Suriye Hükümeti’nin izni dışında varlık gösteren güçleri kınamıştır. Ankara ve Tahran, Suriye’nin kuzeyinde bir Kürt devletinin ortaya çıkmasını engelleme konusunda anlaşmaya vardığı halde; İran’ın bölgedeki varlığı Türkiye’yi endişelendirmektedir. Nitekim İran’ın Suriye topraklarındaki varlığı; beş yüzyıldır süre gelen hedefin hayata geçirilmesi açısından bir ilktir.

İran, Suriye’yi Tahran’dan Bağdat, Şam ve Beyrut’a kadar uzanan “direniş ekseninde” önemli bir parça olarak konumlandırmaya çalışmaktadır. İran Hükümeti, Suriye Devrimi’nin en başından beri mezhepsel nedenler başta olmak üzere, birden fazla gerekçeyle Beşar Esad Hükümeti’ni ekonomik, siyasi ve askeri olarak desteklemiştir. Tahran yönetimi Lübnan, Irak ve Afganistan’dan gelerek Suriye’ye yerleşen milislerin ülkedeki varlığını güçlendirmiştir.

İran Hükümeti, Suriye’nin kaybının Ahvaz Eyaleti’nin kaybindan daha ciddi sonuçlar doğurabileceğini öngörmektedir. Zira, İran’ın Suriye’de yenilgiye uğraması, bölgedeki varlığının yok olması anlamına gelecektir. Bu nedendir ki İranlı bazı din adamları, Suriye’yi ülkelerinin 35. vilayeti olarak ilan etmiştir. İran-İrak Savaşı’nda dahi Tahran’ı destekleyen Esad ailesiyle, 1980’li yıllarından itibaren ilişki kuran İran, Suriye krizinin patlak vermesinden sonra da ailenin iktidarda kalması için çabalamaktadır. Aynı zamanda İran Hükümeti siyasi ve askeri olarak destek verdiği Esad rejiminin kaybetmesini istememektedir. Rusya, Soçi Zirvesi’nde, İran militanlarının bölgeden çekilmesine dair bir tutum sergilemiş olsa da Tahran ile Tel Aviv arasında bir çatışmanın çıkmaması için dengeleyici bir rol üstlenebilecektir.⁷¹

71 Samir Elyas, “Kimat Suçi: Tağlip el-Masalih el-Hariciye ve Tağiyip el-Suriyin (Soçi Zirvesi: Dış Çıkarlar Öne Çıkarırken Suriyeliler Yok)”, *Al Jazeera*, 24 Kasım 2017, <https://goo.gl/3jR9wb>, (Erişim Tarihi: 25.11.2017).

Soçi Zirvesi'nde İran özel bir statüde görülmüştür. Nitekim Hasan Ruhani, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a nazaran ülkesinin son karar merciini temsil etmemektedir. Ancak Ruhani'nin Soçi'deki asıl görevi; İran'ın Lübnanlı, Afgan ve Iraklı milislerle birlikte farklı bölgelerde kontrol sağlamasını temin etmektir. Putin ve Erdoğan'ın, Tahran'ın söz konusu taleplerini kabul etmediği İranlı bazı çevrelerce iddia edilmektedir. Basına kapalı bir şekilde yapılan görüşmelerde, Şam'ın güneybatısındaki küçük çaplı bir bölgede İran'ın varlığının korunması üzerine anlaşılmıştır. Bu durum ise İran İslam Cumhuriyeti'nin "direniş eksenini" politikalarına devam etmesini zorlaştıracaktır.⁷²

Soçi Zirvesi'ne karşı Suudi Arabistan da Suriye muhalif gruplarıyla, Riyad 2 Konferansı'nı gerçekleştirmiştir. Riyad Konferansı'nda, Cenevre görüşmelerinde Suriye muhalefetine temsil edilmesi adına, üst düzey bir heyet kurulmuştur. Diğer yandan Soçi Zirvesi, Suudi Arabistan, İsrail ve ABD'nin tepkilerine yol açmış, bu çerçevede Veliht Emir Muhammed bin Selman; Hamaney'i "Yeni Ortadoğu Hitleri" olarak nitelemiştir. İran'ı bölgede en büyük tehlike olarak gören İsrail, Soçi sonrasındaki süreçte, güvenlik ve istihbarat bağlamında Suudi Arabistan'la gizli bağlantılar kurmaya başlamıştır. Bu kapsamda 26 Kasım 2017 tarihinde, Suudi Arabistan öncülüğünde, İslam Koalisyonu'na dahil olan ülkelerin savunma bakanları tarafından bir toplantı gerçekleştirilmiştir. ABD Başkanı Donald Trump, İran'a karşı İsrail ve Suudi Arabistan'dan aldığı destekle yetinmeyip, Moskova ve Tahran'la birlikte hareket eden Türkiye'yi de yanına çekmeye çalışmaktadır. Bu sayede Suriye'de kendi kontrolü dışında yaşanan gelişmelerin önüne geçmek isteyen Washington, Ankara'yla iletişime geçmek suretiyle yeni bağlantılar kurmayı hedeflemiştir. Nitekim Türkiye, Rusya ve İran üçlüsü tarafından atılan adımların tamamı; ABD'nin bölgedeki çıkarlarıyla ters düşmektedir. Washington-Tahran arasındaki gerginliğin tırmandığı dönemde; Hasan Ruhani, Beşar Esad'la gerçekleştirdiği bir telefon görüşmesinde, Suudi Arabistan'ı kast ederek, bölgesel bir ülkenin İran'ı düşman görürken, Siyonist rejimi dost olarak değerlendirmesinin çok üzücü bir durum olduğunu bildirmiştir.

Şam rejiminin ve Beşar Esad'ın ana müttefiki olan İran; rejiminin devrilmesinin bölgedeki projesinin son bulacağı anlamına geldiğini kavradığından, 7 yıldır söz konusu devleti desteklemektedir. Bu nedenle İran Hükümeti, Suriye rejimiyle stratejik ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır ve bu doğrultuda Tahran yönetimi Esad rejiminin varlığını korumak adına, tüm imkanlarını sarf etmeye devam edecektir. İran sürekli olarak kendisini Irak ve Suriye'de DEAŞ'a karşı zaferler elde eden güç olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla Soçi sonrası İran kendisini bölgesel denklemde önemli bölgesel bir güç olarak görmektedir. Bu nedenle İran'ın çıkarlarının göz önünde bulundurulmadığı herhangi bir diyalog, bölgede kaos ve istikrarsızlık anlamına gelecektir.

72 "Kimat Soçi Kanat Abad min Suriye ve Masır Esad (Soçi Zirvesi Suriye'den ve Esad'ın Kaderinden Çok Uzaktı)", *Aawsat, Sayı: 14244*, 27 Kasım 2017, s. 4.

6. 2018 YILINDA İRAN

Ortadoğu bölgesindeki karmaşık durum, İran'ın 2018 yılında üstleneceği role ilişkin birkaç senaryoyu beraberinde getirmektedir. Bahse konu olan senaryolar aşağıdaki başlıklar altında incelenebilir:

6.1. Mevcut Durumun Devam Etmesi

Ortadoğu'nun birçok bölgesinde gösterdiği başarı ve genişlettiği nüfuz alanı nedeniyle, İran'ın bölgedeki konumunun herhangi bir değişiklik olmaksızın hızla devam edeceği varsayılmaktadır. Nitekim İran, günümüzde siyasi ve askeri anlamda Irak, Lübnan, Suriye ve Yemen'i kontrol altında tutmaktadır. Tahran'ın bölgedeki nüfuzunu sonlandırmak veya azaltmak yönünde gösterilen tüm bölgesel ve uluslararası çabalara ek olarak, 2017 yılının sonlarında ülke içinde çıkan protestolar desteklenmiş, ancak protestolar İran Hükümeti tarafından bastırılmıştır. Bu gerçekten hareketle, mevcut durumun aynen devam edeceği yönündeki beklentiler ifade edilebilir. Uluslararası yaptırımların kararlılığına rağmen, ABD ve müttefikleri İran'a karşı ortak bir strateji belirleyememişlerdir. Aynı zamanda Tahran yönetimi, bölgesel ve uluslararası arenada yapılan siyasi hataları, bir fırsata çevirerek bölgedeki varlığını artırmıştır. Bu noktada İran'ın Körfez Ülkeleriyle yaşadığı krizi başarılı bir şekilde yönetmesi örnek olarak gösterilebilir. Nitekim bu krizin bir sonucu olarak Türkiye, Rusya ve İran üçlüsü ittifakı ortaya çıkmıştır. Ayrıca söz konusu ülkeler arasında yaşanan yakınlaşmanın, sadece Suriye konusuyla sınırlı kalmayarak diğer bölgelerde de etkisini hissettirdiğini belirtmek gerekir. Bu durum İran'ın mevcut siyasetini 2018 yılında da sürdüreceği ve bölgesel rolünün devam edeceği anlamına gelecektir.

6.2. İnan'ın Vekâlet Savaşları

Bu senaryo karmaşık bölgesel durumdan hareketle İnan'ın bölgedeki nüfuzuna karşı ABD öncülüğünde bir askeri faaliyetin gerçekleştirilmesini varsaymaktadır. Bölgede yaşanan tüm gelişmeler böyle bir senaryoyu işaret etmektedir. Donald Trump'ın ABD başkanı olarak seçilmesinin ardından, Washington'ın siyasi ve askeri anlamda İnan'a karşı gerginliğı artırması ve 2017 yılının Mayıs ayında Riyad Zirvesi'nin gerçekleştirilmesi; ileri sürülen senaryoyu fazlasıyla haklı kılmaktadır. Tahran'ın bölgedeki nüfuzuna karşı yapılan askeri hamlelerin bir diğeri göstergesi de 2017 yılının Kasım ayında Arap Ligi'nin aldığı kararlardır. Tüm bu siyasi gelişmeler, İnan etkisine karşı yapılacak olan askeri hamlenin ön ayağı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir sonraki aşama, ABD öncülüğünde atılan bir askeri adım olabilir. Nitekim Washington, Tahran'ı siyasi ve askeri olarak sıkıştırmak adına, İnan'ı terör sponsoru olarak tanımlayan birtakım yasalar benimsemiştir. Bu bağlamda Suudi Arabistan'ın Yemen'deki müttefiki olan Husilere karşı yürüttüğü askeri operasyon, İnan'ın müttefiklerine müdahale edilmesi adına ABD tarafından içselleştirilebilir. Suudi Arabistan'ın hedefi ise Hizbullah ve Haşdi Şabi güçleri olarak karşımıza çıkabilir. Öte yandan İsrail'in de İnan'ın bölgesel etkisine karşı verilen mücadelede çatışmaya girme hevesi taşıdığı gözlemlenmektedir. Bu minvalde İsrail'in hedefi hiç şüphesiz Gazze'de Filistin'e ait silahlı gruplar olacaktır. Tüm bu gelişmeler çerçevesinde, İnan'ın bölgedeki müttefiklerine karşı bir askeri operasyon gerçekleştirileceğı sonucuna varılabilir. 2018 yılı da, yukarıda ele alınan senaryoların gerçekleştirilmesinin başlangıcı olabilir. Bu şekilde Husilere karşı yapılan askeri operasyonların alanı genişletilerek, diğeri ülkelerdeki İnan müttefiklerini de kapsamayı gündeme gelebilir. Nitekim Tahran'ın elini güçlü kılan bölge nüfuzu ortadan kaldırmaksızın, İnan'a karşı yapılan herhangi bir askeri operasyonun etkili olması beklemek çok da gerçekçi değıldir.

Şekil 5: İnan'ın Çevresindeki ABD Askeri Üsleri

Kaynak: "The United States to Increase Military Bases in Africa and Middle East", *Radio Rebelde*, 18 Aralık 2015, <https://goo.gl/oPncwB>, (Erişim Tarihi: 19.08.2017).

6.3. İran'ın Sınırlandırılması

Bu varsayımına göre, Ortadoğu bölgesinde birçok sorunun halihazırda devam etmesi ve karmaşık bir hal alması; ABD ve müttefiklerini, İran'ı sınırlandırma politikalarına sürükleyebilir. Nitekim, ABD yönetimi İran'la çatışmaları durumunda karşılaşılacağı zorlukların farkındadır. Burada Washington'un Tahran karşısındaki etkisizliğinin nedeninin, İran'ın sahip olduğu askeri güçten kaynaklanmadığını belirtmek gerekir. Ancak bölgede Tahran'a hizmet eden birçok etkin unsur bulunmaktadır. Bu nedenledir ki ABD yönetiminin, Tahran'ın bölgedeki nüfuzunu etkisiz hale getirmeksizin İran'a karşı başarılı olması mümkün değildir. Arap Ligi'nin Hizbullah ve Husileri terör örgütü olarak tanımlamasıyla; bahsi geçen Tahran etkisinin yıkılmayacağına farkında olan ABD yönetimi İran'ın müttefiklerine karşı stratejiler geliştirmektedir.

İran Hükümeti'nin bölgedeki müttefiklerine düzenli bir şekilde askeri ve finansal destek sağladığı bilinmektedir. Washington'ın, Tahran'ın Irak'taki en önemli müttefiki olan Haşdi Şabi güçlerinin sonlandırılması yönündeki talepleri, Bağdat Hükümeti tarafından olumsuz karşılanmıştır. Bu durum karşısında ABD yönetiminin, İran'ı sınırlandırmak ve gücünü dengelemek adına bazı Şii taraflarını destekleme yoluna gitmesi söz konusu olabilir. Bu çerçevede ABD yanlısı Şiilerin, İran Şiilerine karşı güçlendirilmesiyle; Tahran'ın Bağdat'taki etkisi zayıflatılabilir. Öte yandan ABD yönetiminin, 2017 yılının son günlerinde İran'da yaşanan protestoları fırsata dönüştürmek adına; uluslararası toplumu Tahran'a karşı bir araya getirmeye çalıştığını belirtmek gerekir. ABD yönetimi tarafından protestoları desteklemek adına atılan adımların etkisinin zayıf olmasına karşın, gelecekte İran'a karşı kullanılması açısından önem arz etmektedir. Zira son yaşananlar İran'ın içeriden zayıflatılmasına yönelik olarak atılan adımların ilk göstergesidir. Ayrıca ABD Kongresi'nin İran'daki protestoları destekleme kararı alması; Washington'ın Tahran'a karşı uyguladığı yaptırımlarının İran halkına karşı olmadığını ve esas hedefin rejim olduğunu ortaya koymuştur. ABD'nin Tahran rejimine karşı İran halkını kullandığı, 2018 yılında daha net bir şekilde anlaşılacaktır.

Diğer yandan ABD ve müttefiklerinin, İran muhaliflerini desteklemeye başladığı da gözlemlenmektedir. Bu çerçevede Trump yönetimi, uluslararası örgütlerin ve sivil toplum kuruluşlarının çabalarını destekleyerek, İran'da insan hakları savunuculuğu yapmıştır. Ayrıca ABD yönetimi, İran'ın uluslararası alanda dışlanması adına, Arap ve Batı ülkelerinin medya organları üzerinden, yapılan nükleer anlaşmanın ve balistik füze programının tehlikelerine ilişkin propaganda yapmaktadır.

6.4. İran Nüfuz Alanının Belirlenmesi

Bu senaryo bazı bölgesel ve uluslararası platformlarda İran'ın bölgesel nüfuzunun sınırlarının belirlenmesini ileri sürmektedir. Bu bağlamda İran'ın stratejik müttefiki olan Rusya önemli bir rol oynayabilir. Özellikle Suriye Krizi bağlamında, Rusya'nın ortaya koyduğu başarı, İran'ın ülkedeki varlığı

üzerinde önemli bir rolünün olacağını göstermektedir. ABD yönetimi, İran'ın Suriye, Irak ve Lübnan'daki nüfuzunun kolay kolay sınırlandırılmayacağını farkındadır. Bu nedendir ki Washington'ın, Tahran'ın balistik füze programıyla ilgili olarak nükleer antlaşma hususunda bir mutabakat sağlaması söz konusu olabilir. Tüm güçler bir diğer gücün çıkarlarından vazgeçmesinin mümkün olmadığını farkındadır. Dolayısıyla İran'ın da çıkarlarından uzaklaştırılması kolay olmayacaktır. ABD'nin ise İran'a karşı sabit bir stratejisi hâlihazırda yoktur ve Washington'ın tutumu Suudi Arabistan'la kurulan çıkar ilişkisine bağlı olarak her an değişebilir. Bu durum Barack Obama'nın İran'a karşı stratejisiyle de örneklendirilebilir. Soçi Zirvesi sonrasında, ABD Başkanı Donald Trump'ın Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı araması Washington'un dış politikasındaki pragmatik yaklaşımı gözler önüne sermektedir. Belirtmek gerekir ki tüm bu gelişmelerin ABD'nin aleyhinde seyretmesi, Riyad-Tahran ilişkilerinin yeniden canlanması ihtimalini zayıf da olsa akıllara getirmektedir. Güncel gelişmeler böylesi bir senaryoyu desteklemediği halde, uzun vadede Suudi Arabistan-İran ilişkilerinin normalleşme ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda Suriye üzerindeki iki hasım olan Türkiye ile İran'ı bir araya getiren Rusya'nın artan rolü, benzer şekilde ABD'nin dışlanmasıyla Suudi Arabistan ile İran'ın yakınlaşmasını sağlayabilir.

ÖNERİLER

İran'ın bölge stratejisinin çok yönlü olduğunu ve her bir parçanın diğerini tamamladığını göz ardı etmeksizin dış politika okuması yapılması gerekliliğinden hareketle;

- İran'ın diğer ülkelerin iç meselelerine karışmasına engel olunmalıdır.
- İran özellikle bölge ülkelerini rahatsız eden yayılmacı politikaları hasebiyle nükleer anlaşma ve balistik füzeler kapsamında baskıya maruz kalmaktadır. Buna ek olarak İran'ın Ortadoğu yönelimleri karşısında bölgesel anlamda çaba gösterilmesi; daha açık bir ifadeyle İran'ın Irak ve Suriye'de edindiği rol bağlamında daha sert politikaların benimsenmesi gerekir.
- İranlı muhaliflerin; özellikle de HMÖ'nün İslami rejim ve Velayet-i Fakih'in eksikliklerini dile getirmesinin önüne konulan engellerin kaldırılmasına yardımcı olunmalıdır.
- İran'ın Arap-İslam ülkelerinin iç işlerine müdahale etmesi durumunda misilleme yaparak karşılık verilmelidir.
- Tahran rejiminin Fars olmayan etnik gruplara (Arap, Beluç ve Azeriler) karşı yürüttüğü asimilasyon politikaları ve militarist uygulamalar nezdinde özel anlamda bölgesel; genel kapsamda uluslararası alanda kamuoyu oluşturulmalıdır.
- UAÖ, İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch/HRW) ve diğer uluslararası kurum ve kuruluşların İran'ın insan hakları ve özgürlük ihlallerini ortaya çıkarmaya yönelik çabaları desteklenmelidir.

- Arap-İslam ÷lkelerinde, özellikle Kuzey Afrika'da şii mezhebinin yayılması karşısında dini, k÷lt÷rel, siyasi ve g÷venlik alanında yaptırım uygulanmalıdır. Unutulmamalıdır ki; Suriye, Yemen ve Irak'taki kayıplarını telafi etmek adına İran özellikle Cezayir ve Tunus'ta yoğun bir şekilde faaliyet g÷stermektedir.
- İran'ın ger÷ek y÷z÷n÷ g÷stermek adına Fars dili ve edebiyatına hâkim olunmalıdır.
- İran'ın militanlara olan desteğini durdurmak adına uluslararası ambargo uygulanmalıdır.
- El-Kaide ve DEAŞ gibi radikal S÷nni gruplarla m÷cadele edilmelidir. Çünkü bu gruplar İran politikalarına hizmet etmektedir.
- İran Petrol İhrac Eden ÷lkeler Örgütü'nün (OPEC) petrol ihracat politikasına uymaya zorlanmalıdır.
- Tahran yönetimi bölgedeki silahlı milislerine sağladığı maddi desteği kesme kapsamında zorlanmalıdır.
- İran insan hakları konusunda önlem almaya zorlanmalıdır.

SONUÇ

İran'ın 2018 yılındaki bölgesel rolü, belli göstergelerden hareketle, siyasi, askeri ve güvenlik bağlamlarda ortaya koyulacaktır. Mevcut durumun devam edeceğini gösteren birçok senaryonun yanı sıra İran'ın sınırlandırılacağı yönünde de birtakım göstergeler bulunmaktadır. Dolayısıyla bölgesel rolü olumsuz etkilenecek olan İran, stratejisini değiştirmek zorunda kalabilir. Bu minvalde yukarıda ele alınan unsurlar çerçevesinde aşağıdaki tespitler yapılmıştır:

- İran'ın 2018 yılındaki stratejisi, Irak, Suriye ve diğer bölgesel kazanımlarını korumaya odaklanacaktır.
- Tahran Ortadoğu'daki etkinliğini korumak adına, bölgede devlet dışı milis ve örgütlerden oluşan müttefik grupların kurulmasını destekleyecektir.
- ABD'nin 2003 yılındaki Irak işgali ve 2014 yılında DEAŞ'ın ortaya çıkması vesilesiyle coğrafyada nüfuzunu artıran İran; ilerleyen süreçte de IKBY'nin bağımsızlık meselesi üzerinden aynı şekilde etkinliğini artırma faaliyetleri yürütebilir.
- İran Hükümeti siyasi ve dini gerekçeler öne sürerek; kendi çıkarları doğrultusunda bölgedeki varlığını idame ettirecektir. İran tarafından kullanılan dini gerekçelerin başında ise Şii mezhebi ve mezhebin kazanımlarının korunması gelmektedir.
- Ülkenin iç dinamiklerini oluşturan ekonomik ve kamuoyu faktörlerinin yanı sıra reformist ve muhafazakâr kesimler de Tahran'ın bölgedeki stratejisini desteklemektedir. Ancak ülke içinde dört farklı grubun çatışma halinde olduğunu belirtmek gerekir ki bu durum intikam

alma noktasına gelmiştir. Ekonomik çıkarlar dışında herhangi bir bağları olmayan bu gruplar şu şekilde sıralanabilir:

- Din adamlarından oluşan birinci grup, devletin anayasal kurumlarını kontrol etmekte ve devrimi koruyacak yöntemlerin daha radikal olması gerektiğini savunmaktadır.
- Muhafazakâr kesimin bir parçası olan ikinci grup, nispeten daha ılımlı bir görünüm sergilemektedir. Temel argümanı herhangi bir şekilde Velayet-i Fakih düzenine aykırı olmayan bu kesim, bazı prensiplerin uygulanmasında daha esnek bir yaklaşım benimsemektedir. Reformist muhafazakârlar olarak bilinen kesim, teknokrat ve siyasetçilerden oluşmaktadır. Haşimi Rafsancani, Muhammed Hatemi ve Hasan Ruhani gibi isimlerinde dahil olduğu grubun temel savı ise rejimin bekasının, büyük güçleri provoke etmeden yapılacak reformlarla sağlanması gerektiği üzerinedir.
- İnan-Irak Savaşını yaşayan yetkililerin dahil olduğu nc grup; devrim ihracı prensibine ve devrime derinden bağlılardır. Popülizm eğilimli kesimin başında Ahmedinejad ve destekçileri bulunmaktadır. DMO ve Besic gibi kurumlardaki etkinliğiyle bilinen grup; emperyalist glere muhalefet etmektedir.
- Dördüncü grup ise anayasal bir reformla Velayet-i Fakih sisteminin değiştirilmesi gerektiğini savunan kesimdir. Akademisyenlerden oluşan ve daha ziyade genç nesli temsil eden bu grubun önemli karar mercileri üzerindeki etkisi oldukça zayıftır. ABD eski yönetimi bu gruba güvenerek İnan rejimini içeriden devirmeye yönelik faaliyetler geliştirmeye başlamıştır.
- Son zamanlarda yapılan gösteriler bağlamında rejim karştı protestoların İnan güçlerini oldukça şaşırttığı söylenebilir. Gösterilerin ABD ve müttefikleri tarafından provoke edilmemesi adına, protestocular tarafından ortaya atılan “İnan, Suriye, Irak ve Gazzeden daha önemlidir” gibi sloganlar; Tahran’ı ulusal güvenlik stratejisini gözden geçirmeye ve değişiklikler yapmaya itebilir.
- 2018 yılında uluslararası arenada güvenlik bağlamında İnan’la çıkarları rtşenler ile ters düşen güçler belirginleşecektir.
- Nükleer anlaşma ve balistik füze programları 2018 yılında tartışma yaratacak konuların başında gelmektedir. Nitekim ABD Başkanı Trump, 2018 yılının Nisan ayına kadar son kararını duyuracağını belirtmiştir. Dolayısıyla Washington’ın Tahran’a karşı uygulayacağı yaptırımlar gerginliğin artmasına vesile olacaktır. Diğer yandan İnan bu yaptırımlara karşı daha radikal bir politika benimseyecek; böylece bölgenin siyasi istikrarı olumsuz etkilenecektir.
- Trump değişiklikler yapmak suretiyle nükleer anlaşmayı iptal etmeye

çalışmaktadır. Ayrıca Washington, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) uzmanları üzerinden, İran'ın askeri alanlarını denetlemeye çalışmaktadır. Trump yönetimi bu şekilde dolaylı olarak Kongre üzerinden İran'ın gizli nükleer faaliyetler yürüttüğü suçlamalarıyla anlaşmayı iptal etmeye çalışmaktadır. Trump'ın bu politikası ABD yönetiminin İsrail ve Körfez Ülkeleriyle sürdürdüğü strateji kapsamında geliştirilmektedir.

- ABD yönetimi İran'ın balistik füze menzillerinin geliştirilmesinden endişe duymaktadır. Bu nedenle Trump yönetimi yine nükleer anlaşmada yapacağı değişikliklerle, İran füzelerinin menzilini 500 km ile sınırlamaya çalışmaktadır. Nitekim İran'ın 500 km'den uzun menzilli füzeleri İsrail'in güvenliğini tehdit etmektedir.
- Ali Hamaney'in sağlık durumunun kötüleşmesi İran'ı kendi içinde bir hesaplaşmaya sürükleyebilir. Nitekim siyasi kesim arasında Ali Hamaney'in yerine geçecek Rehber hakkında fikir birliği bulunmamaktadır. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki bugüne kadar halefini belirlemeyen Ali Hamaney'in vefatı ülkede büyük bir krize, çatışmalara yol açabilir.
- Bölgesel bağlamda ise Suudi Arabistan gibi güçler, İran'ın Irak'taki stratejisini etkileyen unsurlardır. Dolayısıyla Tahran'ın Riyad ve diğer bölgesel güçlerle olan ilişkilerinin doğası, bölgedeki etkinliğinde önemli bir belirleyici olacaktır.
- Tahran'ın bölgedeki müttefikleri, milis güçleri ve desteklediği örgütler de kendi çıkarlarının gerçekleştirilmesi şartıyla, İran'ın stratejisinin uygulanmasında önemli bir aktör olmaya devam edeceklerdir.
- İran'ın ekonomik çeşitliliği ve gelişmiş teknolojisi, başta Lübnan, Irak ve Suriye olmak üzere bölgesel nüfuz alanı kapsamında olan ülkelerin yeniden kalkınmasına yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak; 2018 yılında İran'ın geleceğine ilişkin gelişmelerin, önceki yılların tekrarı niteliğinde olmayacağı ve tamamen farklı bir boyut kazanacağı düşünülmektedir. Yukarıda değinilen senaryoların hayata geçirilmesini engelleyecek birçok koşul gelişebilir. Bu nedenle söz konusu alternatiflerin sınırlı veriler çerçevesinde oluşturulduğunu unutmamak gerekir. Çalışmada belli bir senaryonun tümüyle gerçekleşeceğinden ziyade; varsayımların birbirleriyle etkileşim halinde tezahür edeceği ileri sürülmektedir. Ortadoğu güvenlik unsurları ve siyaset yapım süreci bağlamında dünyanın en karışık coğrafyalarından biri olarak; küresel ve bölgesel güçlerin stratejilerini de karmaşık yapılaraya dönüştürmektedir. Mevcut veriler birtakım öngörülerde bulunmasına imkân sağlasa da; bölgedeki kaos ortamı, 2018 yılında vuku bulacak gelişmelerin tahmin edilmesini zorlaştırmaktadır.

KAYNAKÇA

“Devrul el-Kiyada el-Suudiye fi Hasm el-Melefat el-Aklimi vel Duveliye el-Mualaka (Bölgesel Sorunların Çözülmesinde Suudi Arabistan'ın Rolü)”, *Arb Majallah*, <https://goo.gl/Fzo8YP>, (Erişim Tarihi: 25.07.2017).

“El-Nizam el-İrani.. Devletül el-İstikbar el-Eklimi (İran Rejimi: Bölgesel Diktatörlük Devletidir)”, *Rawabet Center*, 26 Mart 2016, <http://rawabetcenter.com/archives/23380>, (Erişim Tarihi: 17.08.2017).

“El-Sevarih Balistiye el-İraniye (İran'ın Balistik Füzeleri)”, çev. Sabrin Zeho, *İdrak For Studies and Consultation*, <http://idraksy.net/iranian-ballistic-missiles>, (Erişim Tarihi: 16.11.2017).

“Fesad fi İran Esbeb ve Tedaiyat (İran'daki Yolsuzluğun Sebep ve Sonuçları)”, *Al-Mezmaah*, <https://goo.gl/geajfp>, (Erişim Tarihi: 10.08.2017).

“Hakikat el-Sinat el-İraniye el-Askeriye ve Kudret İran el-Askeriye (İran Sanayisinin Gerçekliği ve Askeri Yetenekleri)”, *Army Tech*, <https://goo.gl/ffHnDT>, (Erişim Tarihi: 17.10.2017).

“Hel İran Kuvve Askeriye? (İran Askeri Güç müdür?)”, *Al-Mezmaah*, <https://goo.gl/LUhSkH>, (Erişim Tarihi: 23.10.2017).

“İktisad İran Ala Veşek el-İnhiyar: İtikal Şakik Ruhani ve Sicnuhu Bituham Fesad (İran Ekonomisi Çöküyor: Hasan Ruhani Kardeşi Yolsuzlukla Tutuklandı)”, *Al Watan News*, <https://goo.gl/TWXF1G>, (Erişim Tarihi: 21.10.2017).

“İran el-İslamiye: Sirat el-Ecniha Bada el-Sevra (İslami İran: Çatışma Tarafları ve Devrim)”, *Middle East Online*, <http://www.middle-east-online.com/?id=130550>, (Erişim Tarihi: 10.08.2017).

“İran Tehtebur ‘Binecah’ Saruh ila el-Feza (İran ‘Başarılı’ Bir Şekilde Uzaya Fırlattı)”, *BBC*, <https://goo.gl/Deek79>, (Erişim Tarihi: 19.11.2017).

“İran Testekmul Bina Salis Münşa Tahtel Ard Lisinat el-sevarih el-Balistiye (İran Üçüncü Balistik Füze Fabrikasını Tamamladı)”, *Euro News*, <http://arabic.euronews.com/2017/05/25/iran-revolutionary-guard>, (Erişim Tarihi: 20.11.2017).

“İran: Sira Beynel Hamyim vel Sukur (İran: Güvercinler ile Kartallar Arasında Çatışma)”, *Sky News Arabia*, <https://goo.gl/7Ef4qL>, (Erişim Tarihi: 12.07.2017).

“İran: Tasna Evvel Muharik lil-Tairat el-Harbiye, ve İntac el-Askeri Mutemeyiz (Önemli Askeri Üretim Olarak İran Savaş Uçaklarının İlk Motorunu Yaptı)”, *SD Arabia*, <http://sдарabia.com/?p=3610>, (Erişim Tarihi: 17.10.2017).

“Kimat Soçi Kanat Abad min Suriye ve Masır Esad (Soçi Zirvesi Suriye’den ve Esad’ın Kaderinden Çok Uzaktı)”, *Aawsat*, Sayı: 14244, 27 Kasım 2017.

“Milişiyat fiş-Şarkul Avsat Tetelaka Damen Kebir min Avaid İktisad el-İrani (Ortadoğu’daki Milisler İran Ekonomisi Gelirinden Büyük Bir Destek Alıyor)”, *Yemen Talk*, <http://www.yementalk.net/news2930.html>, (Erişim Tarihi: 23.11.2017).

“Müşer el-Vazul İktisadi fi İran (İran Ekonomisinin Göstergesi)”, *Al Jazeera*, <https://goo.gl/sDN17J>, (Erişim Tarihi: 03.08.2017).

“Nizam el-Talimi fi İran fi Esve Haletihî (İran’daki Eğitim Sistemi Çok Kötü Durumdadır.)”, *Al-Mezmaah Araştırma Merkezi*, <https://goo.gl/qKrGic>, (Erişim Tarihi: 25.08.2017).

“Tekvin İran el-Irkî (İran’ın Etnik Yapısı)”, *Al Resad*, Sayı: 67, 2009, <https://goo.gl/zPRcT5>, (Erişim Tarihi: 25.08.2017).

AHMED, Aziz, “İran Tadam el-Milişiyat el-Şiie el-Taifiye: Kuva Naima Tuharukuha Evham Tasdir el-Savra (İran Mezhepsel Milisleri Destekliyor: Devrim İhracı Yanılması Yumuşak Güçlerini Hareket Ettiriyor)”, *Noon Post*, 19 Ekim 2016, <http://www.noonpost.org/content/14617>, (Erişim Tarihi: 28.09.2017).

AHMED, Zeki Usman, “Hudud el-Devur: Asifat el-Hazim ve Devrul Suudi fil Nizam el-Arabi el-Aklimi (Rolün Sınırları: Bölgesel Arap Düzeninde Kararlı Fırtına ve Suudi Arabistan’ın Rolü)”, *Rawabet Center*, 28 Mayıs 2015, <http://rawabetcenter.com/archives/7536>, (Erişim Tarihi: 29.04.2017).

ALAVİ, Settar Cabbar, “El-Ahزاب vel Tiyarat el-Siyasiye fi Cumhuriye el-İslamiye el-İraniye: İticahatuha ve Tasiruha fil Hayat el-Siyasiye (İran İslam Cumhuriyeti’ne Siyasi Partiler ve Akımlar: Eğlimleri ve Siyasi Sürecindeki Etkileri)”, *Arap Birliği Araştırmalar Merkezi*, Beyrut 2017, Sayı: 455.

BİLHAYRAT, Huseyin, “Keyife Nefhem Siyase el-İraniye el-Hariciye fil Şarkul Avsat? (İran’ın Ortadoğu’daki Dış Politikasını Nasıl Kavrarız)”, *Noon Post*, 2 Ağustos 2017, <https://www.noonpost.org/content/13172>, (Erişim Tarihi: 10.09.2017).

CARMİ, Maj. Omer, “Will Iran Retaliate Against U.S. Sanctions?”, *The Washington Institute*, 3 Ağustos 2017, <https://goo.gl/ASxZbL>, (Erişim Tarihi: 15.09.2017).

CASİM, Muhammed, “El-Emnul Kavmi fil Nizam el-Siyasi el-Hadis (Siyasal Sistemde Milli Güvenlik)”, *Beirut Center for Middle East Studies*, 9 Şubat 2014, <http://www.beirutme.com/?p=3106>, (Erişim Tarihi: 27.11.2017).

ÇELİK, Kadir Ertaç, “İslam Devrimi Sonrası İrand’a Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış”, *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, Yaz 2016, s. 251-274.

EROL, Mehmet Seyfettin-Şafak Oğuz, “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye Coğrafyasının Türkiye’nin Dış Politikasına Olan Etkisi”, *Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları: Temel Faktörler, Kavramlar, Aktörler, Süreç ve Gelişmeler*, Mehmet Seyfettin Erol-Ertan Efeğil, der., Barış Kitap, Ankara, Ekim 2012, s. 1-30.

FATİMA, Samadi, “El-İrani Muctema Yenu Biskul Meşakili (İran: Toplumsal Sorunlar Yaşıyor)”, *Doha Araştırmalar Merkezi*, 2012.

HADİSİ, Mahre, “İran Asımat el-Muhadarat fil Alam: Nakşifu Hafaye Cumhuriyet Hamaneyi ‘el-Sakıta (İran, Dünyadaki Uyuşturucuların Başkentidir. Gizli Hamaney Cumhuriyeti’nin “Alçaklığını” Açığa Çıkartıyoruz)”, *The Baghdad Post*, 17 Mayıs 2017, <https://goo.gl/DoUMG2>, (Erişim Tarihi: 25.08.2017).

HALİD, Velid, “Hacim el-Kuvve el-Askeriye el-İraniye (İran’ın Askeri Gücünün Büyüklüğü)”, *Maghress*, 24 Eylül 2017, <http://www.maghress.com/assif/4982>, (Erişim Tarihi: 02.10.2017).

HALİT, Azb, “Sira es-Siyasi fi İnan ve Müsekbelihi (Siyasi Çatışma ve Geleceği)”, *Alex 24 News*, 15 Mayıs 2017, <https://goo.gl/cw7Wcd>, (Erişim Tarihi: 21.10.2017).

HATİP, Lina, “El-Devru S-Suudiel-Nafiz fil Halic vel Şarkul Avsat (Suudi Arabistan’ın Körfez ve Ortadoğu’daki Rolü)”, *Al Hayat*, 1 Nisan 2015, <https://goo.gl/ms8Hwy>, (Erişim Tarihi: 28.04.2017).

HİBA, Abdülaziz, “Müstekbal İnan ma Beynel Muhafizin vel İslahiyin (İnan’ın Geleceği Muhafazakâr ve Reformistler Arasında Dönmektedir)”, *Al-Wafd*, 19 Ağustos 2017, <https://alwafd.org/essay/23688>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

HÜSEYNİ, Seniye, , “Muhadadat el-Siyase vel Hüküm fi İnan (İrand’a Siyaset ve Hükümeti Belirleyenler)”, *Wafa*, 29 Aralık 2014, <https://goo.gl/7LkHCU>, (Erişim Tarihi: 04.10.2017).

İSAM, Nail, “Tesir Teslih el-İrani Ala Emni Haliç Müdü el-Sevra el-İslamiye 1979 (1979 Devrimi’nden Beri İran Silahlanmasının Körfez Güvenliğine Etkisi)”, Muta Üniversitesi, Ürdün 2007, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

JEFFREY, James F.-Waël Alzayat, “Focus on Clear Goals to Contain Iran in Iraq and Syria”, *The Washington Institute*, 11 Ağustos 2017, <https://goo.gl/kziyDR>, (Erişim Tarihi: 18.10.2017).

KARMAN, Şahsuvari, “El-Kavmiyat fi İran vel Hukuk el-Siyasiye”, *Doha Araştırmalar Merkezi*, 2012.

KEREM, Cuvis, “Trump Yuhavul Muahiren Kalp el-Muadala el-İraniye (Trump Geç de Olsa İran Denklemi Dönüştürmeye Çalışıyor)”, *Al Hayat*, 15 Ekim 2017, <http://www.alhayat.com/Opinion/joyce-karam/24674885/>, (Erişim Tarihi: 21.11.2017).

MANAF, Koman, “El-İktisad el-İrani: Mezid minel Süu Beda Eksar min Âmun Ala İtifak el-Nevevi (İran Ekonomisi: Nükleer Anlaşmasından Bir Yıl Sonra Daha Kötü)”, *Noon Post*, 17 Şubat 2017, <https://www.noonpost.org/content/16696>, (Erişim Tarihi: 20.08.2017).

MEMDUH, Enis Fathi, “Emnul Kavmi el-İrani (İran’ın Milli Güvenliği)”, *Al Bayan*, 8 Mayıs 2008, <https://goo.gl/9yxcGv>, (Erişim Tarihi: 18.05.2017).

MUHAMMED, Ebu Saada, “Sinaryohat Siyaset Trump Ticah İran (İran’a Karşı Trump Siyaseti’nin Senaryoları)”, *Egyptian Institute For Studies*, 21 Ocak 2017, <https://goo.gl/PGAwtb>, (Erişim Tarihi: 26.10.2017).

MUHAMMED, Hüseyin, “Devletül Melali Tetaakul: Müsteveyat el-Fukur vel Batala fi İran Gayir Mesbuka (Mollalar Devleti Yavaştan Çürüyor: Yoksulluk ve İşsizlik Oranları)”, *The Baghdad Post*, 3 Ağustos 2017, <https://goo.gl/cTXy9P> (Erişim Tarihi:23.10.2017).

MUSA, Şetiyovi, “El-Devrul Aklimi Lil-Suudiye (Suudi Arabistan’ın Bölgesel Rolü)”, *Al Ghad*, 25 Temmuz 2017, <https://goo.gl/7S6PwQ>, (Erişim Tarihi: 07.11.2017).

MUTAZ, Selama, “İadat el-Siyaga el-Devrul Suudi Eklimiye (Suudi Arabistan Rolünün Yeniden Gözden Geçirilmesi)”, *Al-Ahram Center for Political and Strategic Studies*, 12 Haziran 2016, <http://acpss.ahram.org.eg/News/5492.aspx>, (Erişim Tarihi: 26.09.2017).

MUTERİ, Ganim, “Read el-Şimal Takis Tezaid el-Devrul Suudi el-Aklimi (Kuzey Gök Gürültüsü Suudi Arabistan’ın Artan Rolünü Yansıtmaktadır)”, *Riyad Post*, 10 Mart 2016, <http://riyadhpost.live/6890>, (Erişim Tarihi: 23.08.2017).

NADİMİ, Farzin, “Iran’s Missile Arsenal and the Nuclear Negotiations”, *The Washington Institute*, 22 Aralık 2014, <https://goo.gl/F5mH5v>, (Erişim Tarihi: 07.11.2017).

NİCHOLS, Michael, “El-Kiva el-Garbiye Tasıf el-Tecrübe el-İraniye Bianaha Tehdid (Batı Devletleri İran’ın Füze Denemesini Bir Tehdit Olarak Görmektedirler)”, *Reuters*, 2 Ağustos 2017, <https://ara.reuters.com/article/worldNews/idARAKBN1AI23P>, (Erişim Tarihi: 17.11.2017).

NUHA, Halid, “Mukadima fil Mevazin el-Askeriye fil Şarkul Avsat (Ortadoğ’da Askeri Dengeler)”, *Noon Post*, 7 Aralık 2015, <http://www.noonpost.org/content/4940>, (Erişim Tarihi: 02.10.2017).

NUR, Alvan, “Hayat el-Mucatamayil İrani Minel Dahil: Kuhul Raks ve Esrar ve İdamat (İran Toplumunun Yaşam Tarzı: Alkol, Dans ve İdamlar)”, *Awajel Press*, 8 Nisan 2017, <https://goo.gl/irt2FJ>, (Erişim Tarihi: 13.09.2017).

OSTOVAR, Afshon, Sectarian Dilemmas in Iranian Foreign policy: When Strategy and Identity Politics Collide, *Carnegi Endowment for International Peace*, Washington D.C., 30 Kasım 2016.

QAİDAARİ, Abbas, “Is Iran Becoming A Major Regional Arms Producer?”, *Al-Monitor*, 24 Mart 2016, <https://goo.gl/6Xh8xB>, (Erişim Tarihi: 20.06.2017).

SABİR, Kul Anbari, “El-İktisad Hadisul Sa’a fi İran (Ekonomi İran’da Tartışma konusu)”, *Arabi 21*, 26 Mayıs 2017, <https://goo.gl/Dfxahu>, (Erişim Tarihi: 20.08.2017).

SAHİMİ, Abid, “Takrir Strateji Yarsim Hiyarat Düvel el-Halic Limüvacat Hatar el-Sevarih el-İraniye (Körfez Ülkelerinin İran Füze Tehlikelerine Karşı Seçeneklerini Çizen Stratejik Rapor)”, *Aawsat*, Sayı: 13848, 27 Ekim 2016, <https://aawsat.com/home/article/770276/>, (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

SALİH, Hamid, “Hel Sevarih el-İran Ahtar min Kunbula el-Neveviye? (İran’ın Füzeleri Nükleerden Daha Tehlikeli midir?)”, *Al Arabiya*, 7 Aralık 2016, <https://www.alarabiya.net/ar/iran/2016/12/07/>, (Erişim Tarihi: 05.11.2017).

SALMİ, Muhammed bin Sakar, “Kunbula el-Tenvu el-Irki Vel Mezhebi Hel Hiye Ala Veşik el-İnficar (Etnik ve Mezhepsel Çeşitlilik Bombası Patlamak Üzere mi?)”, *Orient News*, 13 Ağustos 2014, http://www.orient-news.net/ar/news_show/80528, (Erişim Tarihi: 25.08.2017).

SAMİR, Elyas, “Kimat Suçi: Tağlip el-Masalih el-Hariciye ve Tağiyip el-Suriyin (Soçi Zirvesi... Dış Çıkarlar Öne Çıkarken Suriyeliler Yok)”, *Al Jazeera*, 24 Kasım 2017, <https://goo.gl/3jR9wb>, (Erişim Tarihi: 25.11.2017).

SAVYON, Ayelet, “Iran’s Armament-A Central Element in Establishing Itself as a Regional Superpower”, *The Middle East Media Research Institute (MEMRI)*, 26 Mart 2002, <https://goo.gl/YaCf3j>, (Erişim Tarihi: 15.05.2017).

SEYİD, Alaeddin, “Maeldi Nerufuhu an Bernamec el-Sevarih el-Balistiye el-İraniye? (İran’ın Balistik Füze Programı Hakkında Ne Biliyoruz?)”, *Sasa Post*, 20 Ocak 2016, <https://www.sasapost.com/iran-ballistic-missiles-overview>, (Erişim Tarihi: 09.12.2017).

ŞİMERİ, Sufuf, “El-Kiva el-Askeriye el-İraniye Beynel Vaki vel Heyal (Gerçek ve Hayal Arasında İran’ın Askeri Gücü)”, *Al Riyadh*, 5 Mart 2013, <http://www.alriyadh.com/814978>, (Erişim Tarihi: 02.10.2017).

SEYİD, Kazım Secad Pur, “El-Avleme vel Emnul Kavmi el-İrani (Küreselleşme ve İran’ın Milli Güvenliği)”, *Al Bainah*, 22 Ağustos 2017, <https://goo.gl/rJBxYb>, (Erişim Tarihi: 17.09.2017).

YEMENİ, Süleyman, “Tevecuhat el-Siyasal Hariciye el-İraniye İnda Donald Trump (Donald Trump’ın İran’a Yönelik Dış Politika Eğilimleri)”, *Egyptian Institute For Studies*, 21 Mayıs 2016, <https://goo.gl/S4MLCj>, (Erişim Tarihi: 28.10.2017).

ZAHİD, Mesud, “Müfeca Sadıma: Kadet Haras el-Sevri Yatakadun Revatib ‘Felekiye’ (Devrim Muhafızları Ordusu Komutanları Korkunç Maaş Alıyorlar)”, *Al Arabiye*, 19 Temmuz 2016, <https://goo.gl/Af9mZ3>, (Erişim Tarihi: 01.10.2017).

ZEKİ, Abdulmuti, “El-ennul Kavmi: Kira fil Mefhum vel Abad (Milli Güvenlik Kavramı: Anlam ve Boyutlarına Yaklaşım)”, *Mısır Araştırma Merkezi*, 09 Şubat 2016, <http://www.eipss-eg.org/%D8>, (Erişim Tarihi: 30.09.2017).

ZUVEYRİ, Mahcub, “Hudud el-Devrul Aklimi el-İrani: Tumuhat ve Maharır (İran’ın Bölgesel Rolünün Sınırları: Hayaller ve Riskler)”, *Al Jazeera Araştırma Merkezi*, 16 Nisan 2013, <https://goo.gl/nza2cR>, (Erişim Tarihi: 26.09.2017).

Firas ELİAS

Lisans eğitimini 2008 yılında Musul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde bitiren Firas ELİAS, 2011 yılında Yüksek Lisansını Al-Nahrain Üniversitesi Uluslararası Siyaset bölümünde "2003 Sonrası Ortadoğu'da Bölgesel Stratejik Dengenin Geleceği" konusundaki çalışmayla tamamlamıştır. Halen Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde Doktora çalışmalarını sürdüren Elias, aynı zamanda Musul Üniversitesi'nde öğretim üyeliği görevine devam etmektedir. Yazar, Irak Başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı tarafından birçok ödüle layık görülmüştür. Strateji ve güvenlik konularında çalışmalarını sürdüren yazarın çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Ana dili Arapça olan Elias; Türkçe ve İngilizce bilmektedir.